

Vägledning för kontrollmyndigheter m.fl. Bilaga **FÅR** och **GET** - djurskydd

Foto: Silverlock

Foto: Fotoakuten

Fastställd den 14 maj 2018

Innehåll

INLEDNING	4
FÅRGET 1. (B) PERSONALSTYRKAN ÄR TILLRÄCKLIG OCH HAR TILLRÄCKLIGA FÄRDIGHETER OCH KUNSKAPER.....	5
FÅRGET 2. (B) DAGLIG TILLSYN SKER NORMALT AV ALLA DJUR.....	6
FÅRGET 3. KRAVET PÅ EXTRA TILLSYN ÄR UPPFYLLT.....	7
FÅRGET 4. (B) DAGLIG TILLSYN SKER AV AUTOMATISKA SYSTEM OCH ANORDNINGAR.....	8
FÅRGET 5. KLÖVARNA INSPEKTERAS REGELBUNDET OCH VERKAS VID BEHOV.....	9
FÅRGET 6. DJURENS HULL ÄR GODTAGBART.....	9
FÅRGET 7. DJUREN HÅLLS TILLFREDSTÄLLANDE RENA.....	10
FÅRGET 8. FÖRBUDET MOT UTRUSTNING SOM GER DJUREN EN ELEKTRISK STÖT ÄR UPPFYLLT.....	11
FÅRGET 9. (B) SJUKA/SKADADE DJUR GES NÖDVÄNDIG VÅRD. DJUR SOM BEHÖVER SÄRSKILD VÅRD KAN TAS OMHAND I SÄRSKILT UTRYMME.....	12
FÅRGET 10. (B) DET FINNS JOURNALER FÖR MINST 5 ÅR TILLBAKA ÖVER DJUR SOM BEHANDLAS MED KARENSBELAGDA LÄKEMEDEL OCH ANTALET DÖDSFALL I BESÄTTNINGEN.....	14
FÅR 11. KRAVEN PÅ RÖRELSEFRIHET OCH ATT FÅR SKA HÅLLAS I LÖSDRIFT OCH I PAR ELLER GRUPP UPPFYLLS.....	14
FÅRGET 12. FÅR SKA KLIPPAS VID BEHOV OCH MED HÖGST ETT ÅRS INTERVALL. GETTER AV ULLRAS SKA KLIPPAS MED MINST ETT ÅRS INTERVALL.....	16
FÅRGET 13. LIGGYTOR BESTÅR INTE AV GÖDSELDRÄNERADE GOLV.....	16
FÅR 14. (B) UTRYMMEN FÖR DJUREN ÄR ENLIGT GÄLLANDE MÅTTFÖRESKRIFTER.....	16
GET 14. (B) KRAVEN PÅ RÖRELSEFRIHET OCH UTRYMMENS STORLEK ENLIGT GÄLLANDE FÖRESKRIFTER ÄR UPPFYLLDA.....	18
FÅRGET 15. FÖREMÅL OCH ÄMNEN SOM KAN SKADA DJUREN FÖRVARAS OÅTKOMLIGA FÖR DJUREN.....	20
FÅRGET 16. (B) KRAVEN PÅ ATT INREDNINGENS UTFORMNING AVSEENDE SKADERISKER ETC. ÄR UPPFYLLT.....	20
FÅRGET 17. GOLV OCH LIGGYTOR HAR EN JÄMN OCH HALKSÄKER YTA.....	21
FÅRGET 18. KRAV KRING BRANDSKYDD OCH BEREDSKAP VID ELAVBROTT ÄR UPPFYLLDA.....	21
FÅRGET 19. (B) STALLET HAR EN LUFTKVALITET OCH ETT STALLKLIMAT SOM ÄR ANPASSAT TILL DJURSLAGET OCH DJURHÅLLNINGSFORMEN.....	22
FÅRGET 20. (B) MEKANISKT VENTILERADE STALLAR HAR NÖDVENTILATION.....	23
FÅRGET 21. (B) BELYSNING FINNS SÅ ATT TILLSYN AV DJUREN ALLTID KAN SKE UTAN SVÅRIGHETER.....	23
FÅRGET 22. (B) KRAVEN PÅ LJUSINSLÄPP/BELYSNING ÄR UPPFYLLDA.....	23
FÅRGET 23. BULLER I STALLET HAR GODTAGBAR NIVÅ OCH FREKVENNS.....	24
FÅRGET 24. (B) UTFODRINGS- OCH VATTENSYSTEM ÄR UTFORMADE, DIMENSIONERADE OCH PLACERADE SÅ ATT DE MEDGER ETT LUGNT OCH NATURLIGT INTAG AV FODER OCH VATTEN.....	24
FÅRGET 25. (B) DJUREN GES FODER SOM GARANTERAR EN TILLRÄCKLIG, ALLSIDIG OCH VÄLBALANSERAD NÄRINGSTILLFÖRSEL.....	25

FÅRGET 26. (B) KRAVEN PÅ TILLGÅNG TILL VATTEN OCH PÅ VATTNETS KVALITET ÄR UPPFYLLDA.....	26
FÅR 27. FÅREN HAR TILLGÅNG TILL GROVFODER SOM TILLGODOSER DERAS SYSSELSÄTTNINGSBEHOV	27
FÅRGET 28. STALLUTRYMMEN RENGÖRS OCH UTGÖDSLAS PÅ ETT SÄTT SOM GER EN GOD HYGIEN OCH GOD DJURHÄLSA	28
FÅRGET 29. KRAVEN PÅ STRÖETS KVALITET OCH ANVÄNDNINGEN AV STRÖ PÅ LIGGYTOR ÄR UPPFYLLDA.....	29
FÅRGET 30. LIGGYTOR HÅLLS RENA OCH TORRA SAMT ÄR ANPASSADE EFTER DJURSLAG OCH STALLKLIMAT.....	30
FÅRGET 31. KRAVEN PÅ BETE FÖR FÅR OCH GETTER UPPFYLLS	30
FÅRGET 32. KRAVEN PÅ BETESMARKER, RASTGÅRDAR, MARKYTOR, DRIVNINGSVÄGAR OCH DRIVNING SAMT STÄNGSEL ÄR UPPFYLLDA.....	30
FÅRGET 33. (B) KRAVEN FÖR HÅLLANDE AV UTEGÅNGSDJUR ÄR UPPFYLLDA.....	31
FÅRGET 34. (B) OPERATIVA INGREPP UTFÖRS PÅ ETT DJURSKYDDSMÄSSIGT ACCEPTABELT SÄTT	32
FÅRGET 35. KRAVEN SOM GÄLLER FÖR INJEKTIONER ÄR UPPFYLLDA	33
FÅRGET 36. (B) HORMONER OCH ANDRA ÄMNER ANVÄNDS ENDAST PÅ TILLÅTET SÄTT	33
FÅRGET 37. KRAVEN FÖR LAMNING OCH KILLNING ÄR UPPFYLLDA	33
FÅRGET 38. (B) KRAVET PÅ ATT AVEL INTE INNEBÄR LAMNINGS- ELLER KILLNINGSSVÅRIGHETER ELLER ANNAT LIDANDE FÖLJS	34
FÅRGET 39. VID AVLIVNING AV DJUR I BESÄTTNINGEN GÖRS DETTA AV EN PERSON MED TILLRÄCKLIGA KUNSKAPER OCH PÅ ETT SÄTT SOM ÄR I ENLIGHET MED REGELVERKET	34
FÅRGET 40. ÖVRIGA BRISTER	35
FÅRGET 41. DJUREN HÅLLS PÅ ETT SÅDANT SÄTT ATT TILLSYVEN ÖVER DEM KAN SKE UTAN SVÅRIGHETER	35
ALFABETISKT REGISTER ÖVER KONTROLLPUNKTER	35

Inledning

Denna vägledning är beslutad av Jordbruksverket och ger en information om hur bestämmelserna som rör fårens och getternas välfärd bör kontrolleras. Dokumentet ger också en vägledning i hur föreskrifterna bör tolkas och tillämpas i praktiken. En vägledning är inte juridiskt bindande och Jordbruksverket saknar möjlighet att besluta om bindande instruktioner för länsstyrelsens kontrollpersonal. Vägledningen beskriver lämpliga sätt att kontrollera efterlevnaden av bestämmelserna. Det kan dock finnas andra kontrollåtgärder som också är lämpliga.

Denna version är omarbetad, dels som en följd av att Statens Jordbruksverks föreskrifter och allmänna råd (SJVFS 2010:10) om djurhållning inom lantbruket m.m. (L100) har upphört att gälla och ersatts med Statens Jordbruksverks föreskrifter och allmänna råd (SJVFS 2017:26) om fårhållning inom lantbruket m.m. (L107) samt Statens Jordbruksverks föreskrifter och allmänna råd (SJVFS 2017:27) om gethållning inom lantbruket m.m. (L109) när det gäller föreskrifterna för får respektive get, dels som en följd av att några av föreskrifter som tidigare fanns i L100 har ändrats.

Vägledningen bygger i grunden på ett brett samrådsförfarande och arbete i Jordbruksverkets *Kalibreringsgrupp-djurskydd för fårfrågor* under år 2012. Gruppen bestod av Jordbruksverkets djurskyddshandläggare, representanter för länsstyrelsens djurskyddshandläggare, näringsorganisationer, veterinärorganisationer samt lantbrukare.

Kalibreringsgruppen fokuserade enbart på frågor som berör djurslaget får och har bl.a. identifierat sådana kontrollpunkter som ansågs vara särskilt kritiska när djurväl-färden bedömdes av olika yrkesgrupper med olika bakgrund och uppdrag. Målet med arbetet har varit att skapa en tydlig vägledning och att bidra med underlag för kalibreringsutbildningar för framför allt kontrollpersonal och veterinärer.

Vägledningens utformning

Vissa kontrollpunkter innehåller en mer fördjupad bakgrundsbeskrivning. Detta för att åstadkomma en mer samstämmig uppfattning om hur föreskrifterna är avsedda att tolkas och tillämpas.

Hänvisningar till författningstext anges inte i denna vägledning, utan dessa finns i stället i checklistan för djurskyddskontroll av får resp. get vid respektive kontrollpunkt. Checklistan kan du ladda ner från Jordbruksverkets hemsida.

Kontrollpunkterna i denna vägledning är till skillnad från kontrollpunkterna i checklistan lagda i nummerordning. Detta för att göra det lättare att hitta i vägledningen. För att förbättra sökbarheten för dig som använder handdatorn finns ett alfabetiskt register över kontrollpunkter med sidhänvisningar på sista sidan i vägledningen. I registret är kontrollpunkterna ordnade i alfabetisk ordning som utgår från kontrollpunktens exakta lydelse (lydelse utan *Får/Get-nummer*).

Kontrollpunkter markerade med "(B)" ingår i baskontroll.

För kontrollpunkter markerade "**I kontrollpunkten ingår tvärvillkor**" ska du läsa mer i aktuell Kontrollinstruktion för tvärvillkorskontroller (se Jordbruksverkets hemsida). I denna vägledning finns vid sådana kontrollpunkter en kort information om vad som är, eller i förekommande fall inte är, tvärvillkor i kontrollpunkten samt en hänvisning till de aktuella kraven i EU-direktivet. I denna hänvisning används förkortningen "**AD**" som avser *Rådets direktiv 98/58/EG om skydd av animalieproduktionens djur*.

FårGet 1. (B) Personalstyrkan är tillräcklig och har tillräckliga färdigheter och kunskaper

Kontrollen bör omfatta:

- Att personalstyrkan är tillräcklig i förhållande till djurhållningens omfattning. Du bör efter dialog med djurhållaren, kunna uppskatta en rimlig tillsyn- och skötseltid som ägnas djuren.
- Att personalen som ansvarar för skötseln av djuren har tillräckligt med kompetens, t.ex. utbildning eller erfarenhet, för att bedöma om utfodringen är korrekt (foder och vatten i rätt mängd och kvalitet). Detta kontrolleras lämpligen om du har anmärkningar på djurens hull.
- Om du t.ex. upptäcker brister på djurens renhet, djurutrymmen eller skadade djur som inte har fått nödvändig vård bör du alltid klarlägga de bakomliggande orsakerna. I dessa fall kan du även undersöka om det finns beredskap på gården för att vid behov tillkalla personal med rimlig inställetid, oavsett tid på dygn, eller veckodag m.m.
- I anläggningar med utegångsdjur kan du t.ex. verifiera om personalen som kör ut foder till djur också har ett tillsynsansvar. I så fall kan du i dialog med djurhållaren försäkra dig om att denne har kunskap om djurgruppering, bedömning av avvikande beteenden hos djuren, kännedom/erfarenhet om den specifika flocken som utfodras m.m.

*(Ytterligare exempel finns under nästa kontrollpunkt **FårGet 2.**)*

Vägledning

Bedömning av djurhållarens kunskap och färdigheter måste göras på ett objektivt sätt och kräver lämplig kontrollmetodik. Djurskyddslagen ställer idag inget krav på formell utbildning för att hålla får och getter. Det innebär att djurskyddshandläggaren måste göra en samlad bedömning av personalens utbildning och den personliga erfarenheten.

En lämplig kontrollmetodik kan t.ex. bestå av en så kallad ”*bottom-up*” process, där *bottom*, eller basen, utgörs av de faktiska förhållandena som råder på en gård, och *up*, eller toppen, representerar de teoretiska och praktiska kunskaper och erfarenheter hos en djurhållare. Bedömning av personalens kunskap utgår då från de faktiska förhållandena som observeras vid en kontroll. Om kontrollen visar på brister som är av systematisk karaktär utgår djurskyddshandläggaren från dessa objektiva observationer.

Genom att ställa lämpliga frågor till djurhållaren kan eventuella brister på personella resurser eller kunskap hos djurhållaren belysas. Om bristen exempelvis rör djurens hull kan djurskyddshandläggaren diskutera med djurhållaren utfodringsrutiner, gruppering av djuren m.m. Konkret innebär detta förfarande att denna kontrollpunkt ofta bedöms under och i samband med avslut av kontrollens utförande och inte vid kontrollens inledning.

Om du noterar systematiska brister i tillsynen och skötseln av djuren trots att personalens kompetens bedöms vara tillfredsställande kan bristerna bero på att personalstyrkan i förhållande till antalet djur i besättningen är otillräcklig. Ett nej i checklistan på denna punkt bör därför bli aktuellt om det finns överträdelser som indikerar:

- Att djurhållaren eller övrig personal saknar tillräcklig kunskap om djurhållning och/eller lämplighet att ansvara för djuren, eller

- Att personalstyrkan till antalet är otillräcklig vilket t.ex. kan leda till allvarliga brister i tillsyn och skötsel.

I kontrollpunkten ingår tvärvillkor.

- Personalstyrkans storlek, kunskap och yrkesskicklighet är tvärvillkor (AD, bilaga, punkt 1)

FårGet 2. (B) Daglig tillsyn sker normalt av alla djur

(Se **FårGet 41** när det gäller frågan om djuren hålls på ett sådant sätt att tillsynen över dem kan ske utan svårigheter.)

I grova drag kan fårens behov av tillsyn delas in i tre olika huvudkategorier:

- Djur som behöver *extra tillsyn* (se **FårGet3**).
- Djur som behöver *daglig tillsyn*.
- Djur som kan ses till *mer sällan* än dagligen.

Tillsyn av getter bör alltid ske dagligen så vida inte djuret har behov av extra tillsyn (se **FårGet 3**).

Vägledning

Djurhållarens tillsynsansvar omfattar en handlingsplikt, dvs. tillsynen är inte acceptabel om en djurhållare har observerat ett problem men inte åtgärdat det. En tydlig anvisning om hur krav på tillsyn av djur ska tolkas finns i specialmotiveringen till 3 § djurskyddslagen (1988:534) i regeringens proposition 1987/88:93 om djurskyddslag m.m. Behov av tillsyn över djur kan enligt propositionen till djurskyddslagen inte fastställas i detalj. Av propositionen framgår ingen övre gräns för hur mycket tillsynen ska ta i anspråk räknat som tid, som frekvens, eller som annan resurs. Tillsynen ska däremot utövas med kontinuitet, den ska vara grundlig, anpassas till djurhållningen och ska framför allt stå i proportion till behovet av åtgärder (allt som behöver åtgärdas ska ägnas så mycket tid och resurs att det faktiskt bli åtgärdat).

Brister som kan relateras till djurens välfärd kan ofta hänföras till punkten bristande tillsyn på djur. Vid kontroll av eventuella brister som kan bero på bristande tillsyn bör du undersöka vilka tillsynsrutiner som finns. Iaktta djuren och diskutera eventuella brister med djurhållaren.

Tillsynsbehov

Huvudregeln är att djur som inte behöver extra tillsyn ska ges *daglig tillsyn*. All gethållning samt så gott som all hållning av får kräver att djuren ses till minst en gång dagligen. Detta eftersom djurhållningen till stor del sker inomhus i produktionssystem där djuren är i ständigt beroende av människan för tillförsel av resurser som de inte kan skaffa sig själva, t.ex. frisk luft, strö, foder och vatten. Detsamma gäller för bortförsl av farliga ämnen som de inte kan undvika att komma i kontakt med, t.ex. luftföroreningar och gödselbemängda liggtytor.

För att bedöma djurens tillsynsbehov i en given situation krävs en värdering av djurens grad av självständighet, dvs. vilka möjligheter djuren har att självständigt nå de resurser som de behöver, såsom vatten, foder, väderskydd, lämplig liggplats m.m.

Tillsyn mer sällan än dagligen (gäller endast får)

Endast för får som hålls utomhus på bete sommartid kan i vissa fall förhållandena vara sådana att tillsynen bör anses vara tillräcklig trots att den inte sker dagligen. Vid bedömning av om

det är godtagbart att får ses till *mer sällan* än dagligen är det viktigt att förvissa sig om att nedanstående förutsättningar och omständigheter råder där fåren hålls.

- Att de aktuella fåren är friska och i god kondition.
- Att de aktuella fåren inte är digivande.
- Att vatten och foder inte riskerar att ta slut mellan tidpunkterna som fåren ses till.
- Att vattning eller utfodring inte sker i automatiska system eftersom detta ökar risken för att resurserna uteblir om systemet går sönder mellan tillsynstillfällena.
- Att den som utför tillsynen har tillräcklig kompetens för att t.ex. kunna upptäcka får som försöker dölja eventuella skador genom att hänga med flocken.
- Att goda tillsynsrutiner tillämpas. (Beakta t.ex. hur tillsynen går till när den utförs och vilka hjälpmedel som används. Exempel på hjälpmedel är grindar, vallhundar, att man är flera personer som hjälps åt, lockgiva etc. beroende på hur stor flocken och betesmarken är.)
- Att betesmarken inte har kända skaderisker t.ex. i form av föremål eller olämplig terräng som kan skada fåren. (Ta hänsyn till eventuell historik som finns om det hållits djur på betesmarken tidigare år).
- Att fåren har goda möjligheter att få adekvat skydd mot sol, vind och nederbörd.
- Att risken för rovdjursangrepp och allvarliga insektsangrepp är mycket låg.

I kontrollpunkten ingår tvärvillkor.

- Daglig och i vissa fall mindre frekvent tillsyn är tvärvillkor. (AD, bilaga, punkt 2)

FårGet 3. Kravet på extra tillsyn är uppfyllt

Kontrollen bör omfatta:

- Hur sker kontroll/övervakning av sjuka och skadade djur samt djur som uppvisar ett avvikande beteende och som kan vara tecken på ohälsa?
- Hur hålls berörda djur så att tillsynen underlättas (t.ex. sjukbox, i särskild grupp)?
- Hur ofta och på vilket sätt övervakas lamning resp. killning? Vilka arbetsrutiner finns, inklusive personalbemanning, för särskild tillsyn och övervakning av nyfödda eller högräktiga djur som behöver tillsyn oftare än en gång dagligen. Diskutera med djurhållaren hur detta ordnas, särskilt vid tidpunkt på dygnet då personalstyrkan normalt är reducerad.
- Hur extra tillsynsrutiner över tillfälligt tjuvdrade eller uppbundna djur fungerar.
- Hur särskiljer man eller grupperar om djur som behöver särskilda åtgärder (t.ex. djur i underhull som behöver tillskottsutfodras) eller vård avskild från övriga i en grupp? Detta är ett viktig led i den bedömning av djur som behandlas i kontrollpunkt **FårGet 2**. Vissa djur på bete kan behöva extra tillsyn, vilka rutiner har djurhållaren för att särskilja dessa? Vilka åtgärder vidtas vid behov?

Vägledning

Djur som behöver *extra tillsyn* är djur som av någon anledning befinner sig i en situation där risken för att djuret kan få problem är påtaglig. Tillsynen ska ske så ofta att sådana problem

som djurägaren rimligen har möjlighet att förhindra inte uppstår. Under alla omständigheter ska tillsynen av djur som behöver extra tillsyn ses till mer än en gång dagligen.

Extra tillsyn är behovsstyrd till skillnad mot kontinuerlig tillsyn som oftast sker enligt schemalagda rutiner. Behov av extra tillsyn kan uppstå när som helst på dygnet, såväl dag- kvälls- nattetid eller helger. Låt djurhållaren berätta hur extra tillsyn av djur, som behöver det, är ordnad.

Om djur tjudras bör de hållas under noggrann uppsikt och därmed betraktas som djur med behov av extra tillsyn. Av 6 § djurskyddslagen framgår att djuren inte får hållas uppbundna på ett för djuren plågsamt sätt eller så att de inte kan få behövlig rörelsefrihet eller vila (se Får 11 och Get 14). De ska också ges tillräckligt skydd mot väder och vind (se Får/Get 32). Vid tjudring kan det vara svårt att säkerställa att samtliga dessa krav ständigt är uppfyllda då det exempelvis kan finnas en risk att djuret trasslar in sig och skadas. Det ökade tillsynsbehovet styrs av flera olika faktorer t.ex. tjudrets utformning, omgivande miljö m.m. Tjudring kan skapa problem för djuret och djurhållaren blir då per automatik bunden till extra skötsel- och tillsynskrav. Innan tjudring övervägs bör alla andra alternativ, t.ex. olika former av stängsling ha uttömts.

Enligt föreskrifterna ska nyfödda, högdräktiga, sjuka eller skadade djur ges extra tillsyn samt djur som uppvisar ett onormalt beteende. Ett exempel på det är ett lågrankat djur som hålls i en lösgående djurgrupp om det inte kommer åt foder, vatten eller en lämplig liggplats trots att dessa resurser är rätt dimensionerade i relation till gruppens storlek. Det saknas enhetliga definitioner på vad som anses vara ett ”nyfött” djur och ”högdräktigt” djur. En hjälp till att förstå dessa begrepp kan fås med ledning av transportförordningen (EG) nr 1/2005) bilaga 1 kapitel 1. I den anges när nyfödda djur och dräktiga djur inte anses vara i skick att transporteras. (Se även Jordbruksverkets ”Vägledning för kontrollmyndigheter m.fl., Bilaga Djurtransporter inklusive djurslagsspecifika bestämmelser” under punkt **T-FåGe 8 och 9**).

Får/Get 4. (B) Daglig tillsyn sker av automatiska system och anordningar

Kontrollen bör omfatta:

- Rutiner för utförandet av den dagliga kontrollen. Hur ofta kontrolleras att automatiska vattenkoppar, utfodringsutrustning, ventilationssystem, utgödslingssystem m.m. fungerar? Diskutera detta med djurhållaren och testa ett utspritt urval av vattenkoppar så att de fungerar. Testa eller låt djurhållaren demonstrera test av foderautomater om sådana finns.

Vägledning

Trasig eller nedsmutsad utrustning kan vara tecken på bristande tillsyn. Vatten- och utfodringsanordningar ska hålla en god hygienisk nivå, en bra standard och ska vara i funktionellt skick. Bristande tillsyn på automatiska foder- och vattenanordningar kan inverka negativt på djurens och djurutrymmenas hygien.

I kontrollpunkten ingår tvärvillkor.

- Daglig tillsyn av automatiska system och anordningar som inverkar på djurskydd och djurhälsa är tvärvillkor. (AD, bilaga, punkt 13)

FårGet 5. Klövarna inspekteras regelbundet och verkas vid behov

Kontrollen bör omfatta:

- Om det finns djur som haltar eller är ovilliga att röra sig.
- Om djuren stödjer på alla fyra benen och inte visar tecken på smärta.
- Att djurens klövar är inte är förväxta eller skadade.
- Hur ofta verkas klövarna?
- Vilka rutiner finns i djurhållningen för att regelbundet inspektera klövar såväl i ett förebyggande syfte som för att åtgärda/verka redan förväxta klövar (inkl. lättklövar) och klövskador.

Vägledning

Om besättningen har problem med långa klövar underlättas klövvården om det finns tillgång till en tackvändare. Detta är dock inget krav som ställs i lagstiftningen. Även förvuxna lättklövar måste åtgärdas och detta kan oftast göras enkelt även utan tillgång till tackvändare. En annan metod för att verka klövarna på får är att man sätter djuret på samma sätt som när man klipper ullen. Denna metod fungerar dock inte på getter eftersom de inte är lika styva i kroppen. I större fårbesättningar klipps ofta fårens klövar i samband med att man klipper ullen.

Utfodringen har begränsad betydelse för klövarnas tillväxt, däremot spelar underlaget stor roll för hur klövarna slits. Att vistas på djupströbädd under stallperioden ger minimalt med slitage på klövarna vilket gör att klövarna bör klippas inför betessläpp eller tidigare.

När man bedömer klövstatus hos djur bör man titta efter om det finns halta djur eller djur med onormal benställning. Man bör också särskilt uppmärksamma om det finns djur som är ovilliga att röra sig, visar tecken på smärta, sitter eller ligger trots att de andra djuren är uppe. Sådana djur bör man köra upp, så att man kan bedöma deras status. Vid bedömning av djur på bete bör man ha i åtanke att både getter och tackor är bra på att maskera sin hälta genom att försöka följa med flocken så gott det går.

Observera att djur som uppvisar tecken på hälta på något av bakbenen även kan ha drabbats av juverinflammation, det behöver alltså inte ha med klövvården att göra.

FårGet 6. Djurens hull är godtagbart

Kontrollen bör omfatta:

- En bedömning av djurens hull.
- Om det förekommer djur i för lågt hull eller om det är stor spridning i hullpoäng i flocken. Var särskilt observant på killingar och lamm samt digivande tackor eller getter som dessutom är förstföderskor.
- Att djuren (särskilt unga djur) kan hävda sig när fodret delas ut.
- Hur utfodringssystemet är utformat.

Vägledning

Faktorer som påverkar djurens hull är:

- Parasitförekomst,
- allmän hälsostatus,

- fodrets sammansättning och kvalitet,
- antal lamm eller killingar som moderjuret ger di åt,
- utfodringssystem, samt
- utfodringsintervall.

Störst behov av tillräckligt med foder har de digivande djuren. Det är också i dessa båda grupper som man bör vara särskilt observant på att alla djur har ett godtagbart hull och att spridningen inte är för stor.

Vid hållning av djur i stora grupper kan det finnas skäl att vara observant på om hela gruppen har ett godtagbart hull och att det inte finns för stor spridning i hull inom gruppen. Begränsad utfodring i kombination med otillräckligt antal ätplatser kan för fårens del medföra att de största tackorna äter upp det mesta av kraftfodret och de mest näringsrika delarna av grovfodret. När det gäller getterna är dessa betydligt mer revirhävdande än får vilket ställer ännu högre krav på att utfodringssystemet är rätt anpassat till antalet djur. Att vissa djur är i överhull medan andra är magra är en indikator på att utfodringssystemet och/eller grupperingen behöver ses över.

Vid hullbedömning av får bör man ta hänsyn till vilken ras fåret tillhör. Får som är avlade för hög muskelansättning (tyngre kött-raser som texel, suffolk och liknande eller korsningar med dessa) har i allmänhet mer fett och muskler över ryggen än får av exempelvis allmogeras. Allmogefåren har inte avlats för sitt kött och har därför en tendens att samla mer fett i bukhålan. De kan därför se tunnare ut över ryggen utan att det för den skull behöver vara ett djurskyddsproblem.

Vid hullbedömning av getter finns inte samma skillnader mellan raserna som hos får. Getter lagrar det mesta av fett i bukhålan vilket går det svårare att bedöma om den är underutfodrad. Det man ska vara observant på är att dvärggetter är betydligt mer lättfödda än de större varianterna och därför lättare hamnar i överhull.

Djurens hull indikerar hur djurhållningen i stort fungerar vad gäller djurens möjlighet att få sitt näringsbehov tillgodosett. Som framgår ovan påverkas detta av flera faktorer. Ett djurs hull kan avvika mot vad som är normalt utan att orsaken kan härledas till brister i själva hållningen, skötseln eller omvårdnaden av djuret. I det fallet kryssar du ”ja” i checklistan. Kan orsaken däremot härledas till brister i hållningen, skötseln eller omvårdnaden av djuret kryssar du ”nej” i denna kontrollpunkt i checklistan. Observera att det i dessa fall även kan vara aktuellt att kryssa ”nej” i andra kontrollpunkter där brister konstaterats som har haft negativ inverkan på djurens hull.

FårGet 7. Djuren hålls tillfredställande rena

Kontrollen bör omfatta:

- Samtliga djurkategoriers renhet på huden och kroppspartier (ben, lår, bakparti, klövar). Hur ser djuren överlag ut avseende renhet på kroppen? Om djuren är oklippta, går eventuella föroreningar ändå in till huden eller är det yttlig smuts?
- Finns förutsättningar för att djuren ska kunna hålla sig tillfredsställande rena?
- Att liggytan är anpassad för djurens antal och storlek.
- Att liggytorna är torra, rena och halksäkra.
- Om överbeläggning förekommer.

- Om det förekommer djur som söker sig ut och ligger på förorenade ytor.
- Om en god hygienisk nivå bedöms kunna upprätthållas i djurutrymmena.
- Om vatten- och utfodringsanordningar håller en god hygienisk nivå och håller god standard/är i funktionellt skick.

Vägledning

Förutsättningarna för att djuren ska hålla sig rena beror på bl.a. utgödslingsrutiner, utgödslingssystemets utformning och skick, beläggningsgrad, strömedelsanvändning, boxens/båsets utformning, liggytans utformning och skick, stallklimat etc. Tillräcklig strögiva säkerställer en god hygien i ströbädden.

Beläggningsgraden har en avgörande roll i alla system och det är viktigt att det finns tillräckligt med utrymme för att djuren ska kunna välja en ren liggplats. Vid ökande beläggning kan annars hygienproblem uppstå och därmed också risk för hälsostörningar. En regelbunden rengöring eller påfyllnad av strö krävs även vid vattenställen och vid utfodringsplatser för att undvika dålig hygien och smittspridning. Observera att trasig eller felaktigt inställd utfodrings- eller vattningsanordning kan förorsaka stora hygienproblem.

Byggnader, stall och inredningsmaterial samt utrustning ska vara lätta att tvätta, desinficera och hålla rena. För material och ytbehandling bör följande egenskaper eftersträvas:

- rostskyddat,
- dimensionerat för belastning från djuren,
- vara lätt att rengöra,
- tåla mekaniskt och kemiskt slitage,
- tåla högtryckstvätt samt rengörings- och desinfektionsmedel,
- inte innehålla giftiga substanser, samt
- inte medföra skador på djuren på grund av olämplig utformning.

Bra materialval i inredning och utrustning i djurutrymmena skapar förutsättningar för att en god hygienisk nivå kan upprätthållas i djurutrymmena och underlättar att systematiska rengöringsrutiner kan tillämpas.

Det bör även kontrolleras om rent strömedel i rätt mängd och av god kvalitet används och om det är t.ex. torrt och fritt från mögel. Djupströbäddar som inte fungerar är ofta en kombination av för många djur per m² och för liten mängd strö. I denna bedömning kan det även ingå en kontroll av hur strömedel förvaras.

FårGet 8. Förbudet mot utrustning som ger djuren en elektrisk stöt är uppfyllt

Kontrollen bör omfatta:

- Att utrustning som kan tillfoga elektrisk stöt inte används eller finns uppmonterade i stallen eller i utrymmen där djuren hålls. T.ex. får inte elstängseltråd finnas uppsatt i djurutrymmet oavsett om den är elektrifierad eller inte.
- Att elektriska pådrivare inte används för att driva på djuren vid förflyttning. Drivskiva, paddel eller liknade får användas.

FårGet 9. (B) Sjuka/skadade djur ges nödvändig vård. Djur som behöver särskild vård kan tas omhand i särskilt utrymme

Kontrollen bör omfatta:

- Rutiner inkl. medicinsk beredskap för att minimera insatstiden för vård och behandling av akut sjuka djur. Finns larmlista med telefonnummer?
- Vilken besättningsveterinär som brukar anlitas (finns oftast i större besättningar).
- Var är sjukboxarna placerade? Går de att använda direkt eller snabbt ställa i ordning för användning? Är sjukboxarna lämpligt utformade (hel golvyta, strömedel)? Om djurägaren använder sig av lösa grindar förutsätter detta att dessa är lättillgängliga så att djuren kommer under vård utan onödig fördröjning.
- Finns fungerande märkningsrutiner för sjuka eller skadade djur i stora besättningar för att kunna särskilja sådana djur?
- Att klimatet kan anpassas till det som djuren är vana vid för att säkerställa den termiska komforten för det aktuella djuret. Det kan t.ex. betyda att det finns möjlighet att ha en värmelampa i sjukboxen. Finns det möjlighet att höja temperaturen för djur som hålls utomhus eller i utomhusliknade förhållanden? För att djuren ska slippa onödig anpassning och omställning till nytt stallklimat bör behandlingsutrymmet ha ett klimat som djuren är vana vid. Det bör dock observeras att ett djurs tillfrisknande i vissa fall kan gynnas av att djuret hålls i annat stallklimat.
- Förekommer det sjuka eller skadade djur som inte fått nödvändig behandling, eller som borde ha avlivats av djurskyddsskäl?

Vägledning

I 9 § djurskyddslagen anges det att sjuka och skadade djur snarast ska ges nödvändig vård, vid behov av veterinär, alternativt avlivas. I 2 § djurskyddslagen anges det att djur ska skyddas mot onödigt lidande och sjukdom. Syftet med 5 kap. 1 § i L107 resp. L109 är i huvudsak att djur med behov av särskild vård kan behöva en lugnare och mer ombonad närmiljö. Man kan alltså inte hävda att behov av sjukbox inte finns av den anledningen att behandling av skadade eller sjuka djur alltid sker i den ordinarie boxen eller att sådana djur alltid avlivas i stället för att behandlas. Djuren ska därför kunna tas om hand för särskild vård i närbeläget utrymme, dvs. i en s.k. sjukbox.

Samtidigt har djuren en mycket stark flockkänsla och ska helst inte isoleras från övriga flokken om det inte är nödvändigt ur smittskyddssynpunkt. Detta för att djuren inte ska stressas eller belastas i onödan. Vad som är "närbeläget" bör avgöras utifrån aktuell djurhållningsform och förutsättningarna i övrigt kring denna. Eftersom förutsättningarna är olika beroende på djurhållningssystem är ett generellt avstånd i meter omöjligt att fastställa. Det kan t.ex. när det gäller utegångsdjur som hålls inom stora arealer vara bättre att ha tidsaspekten som måttstock vid bedömningen och "halvtimmesregeln" är ett tillämpligt råd som ges i djurskyddsföreskrifterna (se *allmänna råd* till 5 kap. 1 § i L107 resp. L109). I allmänhet bör man eftersträva lösningar där sjukboxar finns i varje stallavdelning i större besättningar. Detta för att djur som har svårigheter att gå inte ska behöva gå eller transporteras en allt för lång sträcka.

Getter är som nämnts tidigare starkt revirhävande. Detta medför att getter som hållits undan från flokken på nytt måste slåss för sin plats på rangskalan när just den individen återkommer till flokken efter att ha vistats i t.ex. sjukbox. Detta bör man ha i åtanke vid eventuell bedömning av om sjuka individer som påträffats vid kontrollen borde flyttas till sjukbox eller inte.

När det gäller villkorad läkemedelsanvändning är det viktigt att all personal som ska bedöma djurens behov av behandling har god kunskap om vilka kriterier som gäller för den villkorade läkemedelsanvändningen. De ska veta vilka diagnoser som de kan behandla och hur man skiljer dessa från sjukdomar med liknande symtom. Likaså ska de veta när beslutet måste omprövas. Även när villkorad läkemedelsanvändning förekommer i en besättning är det viktigt att uppmärksamma djur som inte passar in under de diagnoser som omfattas av förskrivningen. Beroende på sjukdomens eller skadans art ska dessa djur behandlas av veterinär eller avlivas.

När man bedömer om det finns sjuka eller skadade djur som inte har hanterats korrekt bör man bedöma dels om det finns djur som borde ha blivit avlivade, dels om det på andra ställen finns sjuka djur som skulle ha flyttats och behandlats eller avlivats. Mest lämpligt i större besättningar är att sjukboxar ständigt finns tillgängliga och klara att användas. En annan lösning som också kan godtas är att sjukboxar snabbt kan iordningställas när behov uppstår, t.ex. genom att använda lösa grindar eller annan lämplig inredning. Det är den vanligaste formen av sjukbox i dessa besättningar och underlättar för djurägaren att slippa isolera sjuka djur i onödan. Denna lösning förutsätter dock goda förberedelser så att djuren kommer under vård utan onödig fördröjning.

Djuren ska också slippa onödig anpassning och omställning till nytt stallklimat. Därför ska behandlingsutrymmet i regel ha ett klimat som djuren är vana vid (i allmänhet det klimat som djuret huvudsakligen befann sig i vid tiden närmast före behovet av särskild vård uppstod).

För djur som hålls utomhus eller under utomhusliknande förhållanden kan djurets sjukdomstillstånd kräva en förhöjd omgivningstemperatur. Lokal uppvärmning eller andra åtgärder som t.ex. värmelampor eller värmetak i sjukboxen kan godtas förutsatt att djurens behov av termisk komfort säkerställs. Hur ett sjukutrymme bör utformas med hänsyn till uppvärmningsbehovet framgår av allmänna råd till 5 kap. 1 § i L107 resp. L109.

Sjukboxen bör vara även vara utformad så att personalens och i aktuella fall veterinärens, arbete underlättas. Det ska finnas goda möjligheter att undersöka och behandla djur på ett säkert sätt. Sjukboxar bör vara placerade och planerade så att det är lätt att ta sjuka eller skadade djur dit och det kan gärna vara förberett för att underlätta avlägsnande av djur som dör eller avlivas i sjukboxen.

En viktig bedömningsfråga är när en veterinär ska tillkallas. Om djurägaren har vidtagit en viss åtgärd för ett sjukt eller skadat djur så bör djurskyddshandläggaren förvissa sig om att djurägaren antingen har tidigare erfarenhet av åtgärden eller diskuterat med veterinär och fått instruktioner om åtgärden. Djurägarens diskussion med veterinären kan t.ex. omfatta vilket resultat som ska uppnås, inom vilken tid detta resultat ska uppnås och vad som ska ske om åtgärden inte leder till önskat resultat. Dialogen med djurägaren är viktig för att bedöma om hanteringen av sjuka eller skadade djur är tillfredsställande. Det är också viktigt att djurskyddshandläggaren dokumenterar med anteckningar och bilder och själv kontaktar veterinären för att rådfråga om tveksamhet uppstår.

Avlivning kan i många fall vara ett nödvändigt alternativ för att skydda djur från onödigt lidande (se *FårGet 39*).

I kontrollpunkten ingår tvärvillkor.

- Kraven på att djuren ska kunna hållas lösgående i behandlingsutrymmet är inte tvärvillkor (AD, bilaga, punkt 4)

FårGet 10. (B) Det finns journaler för minst 5 år tillbaka över djur som behandlas med karensbelagda läkemedel och antalet dödsfall i besättningen

Kontrollen bör omfatta:

- Att det finns minst fem års sparad korrekt dokumentation över veterinärmedicinska behandlingar, läkemedelsanvändning och antal djur som hittats döda i djurbesättningen.

Vägledning

Främsta syftena med kravet på läkemedelsjournal är livsmedelssäkerhet och djurskydd. Om det påvisas rests substanser av läkemedel eller felbehandlade djur ska man kunna gå tillbaka och via journalen kontrollera hur och vilket medel som har tillförts enskilda djur eller grupper.

Journalen behöver innehålla uppgifter om:

1. datum för behandlingen,
2. klockslag för behandlingen om karenstiden är kortare än 24 timmar,
3. djurets identitet,
4. diagnos eller orsak till behandling,
5. läkemedlets namn och dosering,
6. behandlingstidens längd,
7. karenstid,
8. namn på förskrivande veterinär, samt
9. namn på den som utfört behandlingen.

Det finns inget lagkrav på att använda en viss sorts blankett eller journal för denna dokumentation. Den kan därför bestå av den journal som veterinären lämnat vid besöket eller djurhållarens egen dokumentation, förutsatt att den innehåller de begärda uppgifterna. Det är viktigt att eventuellt uppföljande läkemedelsbehandling som djurhållaren gör och behandlingar som inte veterinären är inblandad i t.ex. avmaskningar också dokumenteras enligt punkterna ovan. Oavsett hur uppgifterna dokumenteras så är det viktigt att uppgifterna är läsliga och sparas på gården i minst fem år. Det är lämpligt att dokumentationen sparas i kronologisk ordning. Antalet djur som dör i besättningen samt anledningen till dödsfallen ska dokumenteras.

I kontrollpunkten ingår tvärvillkor.

- Dokumentation och förvaring av dokumentationen i minst 3 år är tvärvillkor (AD, bilaga, punkt 5-6)

Får 11. Kraven på rörelsefrihet och att får ska hållas i lösdrift och i par eller grupp uppfylls

Kontrollen bör omfatta:

- Att inga djur hålls uppbundna eller fixerade.
- Att inga djur hålls individuellt.

- Att ett djurs rörelsefrihet inte begränsas otillbörligt ute på betet eller i stallet

Vägledning

Lösdrift och tillfällig uppbindning i stall

Lösdrift är en driftsform som innebär att fåren normalt sett ska hålls lösgående. Det utesluter dock inte att ett djur vid vissa väl motiverade tillfällen under en kortare period får bindas upp. Avgörande i dessa situationer är vad syftet med uppbindningen är, hur det kan motiveras och vilka alternativa lösningar som finns. Vad som avses med kortare period måste bedömas från fall till fall med utgångspunkt från syftet med uppbindningen. Då uppbindning innebär en ökad skaderisk (t.ex. intrassling i bindsle) bör djuret ses till ofta, ges tätare tillsyn, i enlighet med 3 § djurskyddslagen. Se *Får/Get 3*.

Tjudring på bete

Om djur tjudras får uppbindningen inte ske på ett för djuren plågsamt sätt eller så att de inte kan få behövlig rörelsefrihet eller vila. Detta framgår av 6 § djurskyddslagen. Tjudring kan skapa problem för djuret om det utförs på ett olämpligt sätt. Exempelvis kan det finnas en risk att djuret då kan trasslar in sig och därmed inte kan röra sig eller ligga på ett bra sätt eller att djuret i värsta fall kan skadas.

Om djur tjudras ska de även ges tillräckligt skydd mot väder och vind (se Får/Get 32). De bör också hållas under noggrann uppsikt och därmed betraktas som djur med behov av extra tillsyn (se Får/Get 3).

Rörelsefrihet i samband med behandling

Ett fårs rörelsefrihet får normalt inte begränsas genom att en tyngd eller annat hindrande föremål fästs vid djuret eller att fåret binds samman med ett annat djur. Rörelsefriheten får inte heller begränsas genom att olika delar av fårets kropp binds samman. Om det finns veterinärmedicinska skäl är det dock tillåtet att binda samman olika kroppsdelar. Detta ska i så fall utföras på ett sätt som inte är plågsamt eller begränsar rörelsefriheten mer än nödvändigt.

Par- eller gruppållning

Får bör anses hållna i par eller grupp om de hålls tillsammans med minst ett annat får t.ex. i en och samma box eller i en och samma beteshage utan att grindar, boxmellanväggar, stängsel eller andra anordningar som skiljer dem åt.

Får är flocklevande djur och blir lätt stressade om de hålls ensamma. Stadigvarande ensamhållning av ett får är därför inte djurskyddsmässigt acceptabelt. Baggar måste dock kunna avskiljas från flocken för att bl.a. oönskade betäckningar ska undvikas. Därför får de om det är nödvändigt hållas individuellt en kortare period. Det är däremot inte godtagbart från djurskyddssynpunkt att hålla en bagge ensam under en längre period, t.ex. under hela betessången. Att bara ha en bagge är i sig inget godtagbart skäl för ensamhållning.

I övrigt är det tillåtet att hålla ett får individuellt om en veterinär har ordinerat detta av veterinärmedicinska skäl eller om ett djur måste hållas individuellt i sjukbox för vård eller behandling. I besättningar med flasklamm hålls dessa ibland ensamma för att underlätta flaskmatningen. Ett sådant förfaringssätt kan vara godtagbart om det är nödvändigt från djurskydds- eller djurhälsosynpunkt, t.ex. för ett svagt lamm. Om det finns flasklamm i besättningen bör djurägaren gruppera så att flasklammen bildar grupp med åtminstone några vuxna djur. På så vis undviks även att lammen får beteendestörningar och inte fungerar i flock som vuxna.

När man kontrollerar om ett djur får hållas avskilt eller inte bör man undersöka om syftet är väl motiverat från djurskydds-, djurhälso- eller smittskyddssynpunkt. Det är också viktigt att

ta hänsyn till om alternativa lösningar finns och om dessa är rimliga att åstadkomma. Ensamhållning som t.ex. beror på själva stallutformningen eller på hur djuren hålls och sköts i övrigt bör inte godtas.

I kontrollpunkten ingår tvärvillkor.

- Begränsning av ett djurs rörelsefrihet som medför onödigt lidande eller onödig skada är tvärvillkor (AD, bilaga, punkt 7)

FårGet 12. Får ska klippas vid behov och med högst ett års intervall. Getter av ullras ska klippas med minst ett års intervall

Kontrollen bör omfatta:

- Vilka rutiner djurägaren har vid klippning, t.ex. vem som klipper och hur ofta.

Vägledning

Exempel på när det finns ett behov av klippning kan vara om fåren har tät, lång ull under sommaren, när djuren haft diarré och behöver klippas rent på bakkdelen (s.k. ”crutching”) eller dräktiga tackor med mycket ull på bakkdelen och runt juvret inför lamningen. Tät ull på bakpartiet vid lamning försvårar hygien i samband med förlossningen och när lammen ska hitta spenarna. Lammet kan då av misstag börja suga på en smutsig ulltuss som hänger över juvret och få diarré. Observera att vissa individer av rasen gutefår faller av sig ullen självmant på försommaren och då kan ha ull kvar fläckvis på kroppen innan allt är fällt.

Getter som hålls som utegångsdjur bör inte klippas under den kalla årstiden då getterna har betydligt mindre underhudsfett än t.ex. får och därför fryser betydligt mer.

Du kan läsa mer om klippning av får i boken: ”Får” (*Natur och kultur, Erik Sjödin m.fl.*)

FårGet 13. Liggytor består inte av göseldrainerade golv

Kontrollen bör omfatta:

- Att fårens liggytor inte består av göseldrainerade golv.
- Att hela golvytan i lamnings- och killningsboxar är försedda med ströbädd.

Får 14. (B) Utrymmen för djuren är enligt gällande måttföreskrifter

Kontrollen bör omfatta:

- Att utrymmena är acceptabla och minst i enlighet med måttbestämmelserna för samtliga djurkategorier.
- Att samtliga djur får plats att ligga ner samtidigt och röra sig obehindrat.
- Att det finns tillräckligt med plats för djuren att äta.

Vägledning

Följande iakttagelser kan tyda på att djuren inte har tillräckligt med utrymme:

- Om djurantalet överstiger boxens/utrymmets dimensionering.

- Om djuren inte får ordentligt med plats att ligga samtidigt på definierade liggytor.
- Om ligg- eller ätplatser inte medger att djuren kan ligga/stå i normal kroppsposition.
- Om djuren trängs eller klättrar på varandra vid foderplatsen.
- Om getterna slåss i samband med utfodringen.
- Om djuren har svårt att röra sig på ett normalt sätt.
- Om det förekommer magra eller smutsiga djur.
- Om ströbädden inte är torr och ren.

Följande iakttagelser indikerar att djuren har tillräckligt med utrymme:

- Djuren är i gott hull.
- Djuren står i normal kroppsställning.
- Inga skavskador från inredningen.
- Alla djur får plats att äta samtidigt (restriktiv utfodring).
- Beteenden mellan djuren avseende;
  - konkurrens,
  - trängsel,
  - avbrottsfrekvens vid utfodringen.

Särskild vägledning om avvikelse från måttföreskrifterna

De mått som anges i föreskrifterna är s.k. minimimått om inget annat anges. Avvikelse från gällande föreskrifter kan dock godtas i befintliga stallar under vissa specifika förutsättningar. Föreskrifterna anger inte hur stor en avvikelse kan vara i t.ex. cm eller procent för att kunna godtas. Bedömningen ska i stället ske i varje enskilt fall för det djur som berörs av avvikelsen och ska göras genom att fyra kriterier ska bedöms. En avvikelse kan bara godtas i det fall samtliga fyra kriterier som anges i 1 kap. 5 § i L107 resp. L109 är uppfyllda. Dessa fyra kriterier är:

1. djurmiljön i stallen som helhet är mycket god,
2. konsekvenserna av måttavvikelsen bedöms endast ha ringa påverkan på djuret avseende den funktion som måttföreskriften syftar till,
3. måttavvikelsen innebär inte någon ökad risk för skador, stress eller ohälsa hos djuren, samt
4. måttavvikelsen innebär inte att tillsynen och skötseln av djuren försvåras.

Observera att länsstyrelsen i samband med förprovning av ombyggnader också kan godkänna måttavvikelse om länsstyrelsen bedömer att kriterierna i punkterna 1 – 4 ovan uppfylls i stallen efter åtgärden och att planlösningen i stallen är god.

När det gäller punkt 1 ställs krav på djurmiljön i sin helhet. Det betyder att förhållandena vad avser övriga funktioner och resurser i stallen är sådana att djuren i övrigt har en mycket god omgivningsmiljö, exempelvis bra luft, bra ljusförhållanden, hel och ”rätt” inredning, bra golv- och liggytor, ordning och reda.

För punkt 2 gäller att man vid en avvikelse, t.ex. gällande totalarea, ändå kan konstatera att djuren får plats att röra sig samtidigt på ett för djuren normalt sätt, att avvikelsen inte inverkar negativt på djurens beteenden eller att avvikelsen i övrigt inte har negativ inverkan på boxens olika funktioner.

För punkt 3 ska man kunna konstatera att avvikelserna inte medför att djuren riskerar att skadas, stressas eller blir sjuka. Exempelvis kan ett för litet utrymme vid foderbordet vid samtidig utfodring öka skaderisken genom ökad trängsel.

Slutligen måste man också enligt punkt 4 kunna konstatera att tillsynen och skötsel av djuren inte försvåras p.g.a. måttavvikelsen.

I kontrollpunkten ingår tvärvillkor

Måttavvikelser kan i vissa fall vara tvärvillkor. (AD, bilaga, punkt 7).

Get 14. (B) Kraven på rörelsefrihet och utrymmens storlek enligt gällande föreskrifter är uppfyllda

Kraven på rörelsefrihet

Kontrollen bör omfatta:

- Att ett djurs rörelsefrihet inte begränsas otillbörligt ute på betet eller i stallet.

Tjudring på bete

Om getter tjudras får uppbindningen inte ske på ett för djuren plågsamt sätt eller så att de inte kan få behövlig rörelsefrihet eller vila. Detta framgår av 6 § djurskyddslagen. Tjudring kan skapa problem för djuret om det utförs på ett olämpligt sätt. Exempelvis kan det finnas en risk att djuret då kan trasslar in sig och därmed inte kan röra sig eller ligga på ett bra sätt eller att djuret i värsta fall kan skadas.

Om getter tjudras ska de även ges tillräckligt skydd mot väder och vind (se FårGet 32). De bör också hållas under noggrann uppsikt och därmed betraktas som djur med behov av extra tillsyn (se FårGet 3).

Rörelsefrihet i samband med behandling

En gets rörelsefrihet får normalt inte begränsas genom att en tyngd eller annat hindrande föremål fästs vid geten eller att geten binds samman med ett annat djur. Rörelsefriheten får inte heller begränsas genom att olika delar av getens kropp binds samman. Om det finns veterinärmedicinska skäl är det dock tillåtet att binda samman olika kroppsdelar. Detta ska i så fall utföras på ett sätt som inte är plågsamt eller begränsar rörelsefriheten mer än nödvändigt.

Kraven på utrymmens storlek enligt gällande föreskrifter

Kontrollen bör omfatta:

- Att utrymmena är acceptabla och minst i enlighet med måttbestämmelserna för samtliga djurkategorier.
- Att samtliga djur får plats att ligga ner samtidigt och röra sig obehindrat.
- Att det finns tillräckligt med plats för djuren att äta.

Vägledning

Följande iakttagelser kan tyda på att djuren inte har tillräckligt med utrymme:

- Om djurantalet överstiger boxens/utrymmets dimensionering.
- Om djuren inte får ordentligt med plats att ligga samtidigt på definierade liggytor.
- Om ligg- eller ätplatser inte medger att djuren kan ligga/stå i normal kroppsposition.
- Om djuren trängs eller klättrar på varandra vid foderplatsen.

- Om getterna slåss i samband med utfodringen.
- Om djuren har svårt att röra sig på ett normalt sätt.
- Om det förekommer magra eller smutsiga djur.
- Om ströbädden inte är torr och ren.

Följande iakttagelser indikerar att djuren har tillräckligt med utrymme:

- Djuren är i gott hull.
- Djuren står i normal kroppsställning.
- Inga skavskador från inredningen.
- Alla djur får plats att äta samtidigt (restriktiv utfodring).
- Beteenden mellan djuren avseende;
  - konkurrens,
  - trängsel,
  - avbrottsfrekvens vid utfodringen.

Särskild vägledning om avvikelser från måttföreskrifterna

De mått som anges i föreskrifterna är s.k. minimimått om inget annat anges. Avvikelse från gällande föreskrifter kan dock godtas i befintliga stallar under vissa specifika förutsättningar. Föreskrifterna anger inte hur stor en avvikelse kan vara i t.ex. cm eller procent för att kunna godtas. Bedömningen ska i stället ske i varje enskilt fall för det djur som berörs av avvikelsen och ska göras genom att fyra kriterier ska bedömas. En avvikelse kan bara godtas i det fall samtliga fyra kriterier som anges i 1 kap. 5 § L107 resp. L109 är uppfyllda. Dessa fyra kriterier är:

5. djurmiljön i stallet som helhet är mycket god,
6. konsekvenserna av måttavvikelsen bedöms endast ha ringa påverkan på djuret avseende den funktion som måttföreskriften syftar till,
7. måttavvikelsen innebär inte någon ökad risk för skador, stress eller ohälsa hos djuren, samt
8. måttavvikelsen innebär inte att tillsynen och skötseln av djuren försvåras.

Observera att länsstyrelsen i samband med förprovning av ombyggnader också kan godkänna måttavvikelse om länsstyrelsen bedömer att kriterierna i punkterna 1 – 4 ovan uppfylls i stallet efter åtgärden och att planlösningen i stallet är god.

När det gäller punkt 1 ställs krav på djurmiljön i sin helhet. Det betyder att förhållandena vad avser övriga funktioner och resurser i stallet är sådana att djuren i övrigt har en mycket god omgivningsmiljö, exempelvis bra luft, bra ljusförhållanden, hel och ”rätt” inredning, bra golv- och liggytor, ordning och reda.

För punkt 2 gäller att man vid en avvikelse, t.ex. gällande totalarea, ändå kan konstatera att djuren får plats att röra sig samtidigt på ett för djuren normalt sätt, att avvikelsen inte inverkar negativt på djurens beteenden eller att avvikelsen i övrigt inte har negativ inverkan på boxens olika funktioner.

För punkt 3 ska man kunna konstatera att avvikelsen inte medför att djuren riskerar att skadas, stressas eller blir sjuka. Exempelvis kan ett för litet utrymme vid foderbordet vid samtidig utfodring öka skaderisken genom ökad trängsel.

Slutligen måste man också enligt punkt 4 kunna konstatera att tillsynen och skötsel av djuren inte försvåras p.g.a. måttavvikelsen.

I kontrollpunkten ingår tvärvillkor

Begränsning av ett djurs rörelsefrihet som medför onödigt lidande eller onödig skada är tvärvillkor (AD, bilaga, punkt 7).

Måttavvikelser kan i vissa fall vara tvärvillkor. (AD, bilaga, punkt 7).

FårGet 15. Föremål och ämnen som kan skada djuren förvaras oåtkomliga för djuren

Denna kontrollpunkt avser kontroll av skadliga föremål och ämnen i byggnader m.m. Motsvarande kontroll av utrymmen där djur vistas utomhus redovisas under FårGet 32.

Kontrollen bör omfatta:

- Att grepar eller liknande föremål som djuren kan skada sig på inte förvaras i gångarna (om djuren skulle komma lösa) eller där djuren kan komma åt dem då de hålls lösgående.
- Att djuren inte kommer åt elinstallationer och fönster.
- Att armaturer för glödljus- och lysrörslampor är försedda med skyddsglas eller skyddshölje av lämpligt material.
- Att foderförråd hålls stängda och att foder inte förvaras i djurutrymmen. Foder (t.ex. kraftfoder av olika slag) kan i stora mängder utgöra en skaderisk.
- Att skåp finns för förvaring av kemikalier, mediciner etc. och är placerade på lämpligt ställe så att djuren inte kan komma åt dessa.

FårGet 16. (B) Kraven på att inredningens utformning avseende skaderisker etc. är uppfyllt

Kontrollen bör omfatta:

- Att inredningen håller för den belastning den utsätts för från djuren och stallmiljön.
- Att inredningen är hel och att det inte finns t.ex. utstickande delar som djuren kan skada sig på.
- Att inredningen är lämpligt utformad och monterad så att den inte hindrar djuren från att röra sig på ett naturligt sätt t.ex. när de ska resa sig eller lägga sig.
- Finns djurhår som har fastnat i inredningen som kan indikera på att djur har fastnat tidigare?
- Att materialet i inredning inte innehåller giftiga ämnen eller är utformade på ett sätt som kan vålla skador.
- Att djuren inte kommer åt elinstallationer och fönster.
- Att armaturer för glödljus- och lysrörslampa är försedda med skyddsglas eller skyddshölje av lämpligt material. (Även viktigt från brandskyddssynpunkt.)
- Hur är systemen för t.ex. hantering och transport av gödsel och foder i stallet utformade/anpassade?

I kontrollpunkten ingår tvärvillkor.

- Inredningens utformning och skick avseende skaderisker är tvärvillkor. (AD, bilaga, punkt 8-9).

FårGet 17. Golv och liggytor har en jämn och halksäker yta

Kontrollen bör omfatta:

- Att golvytan har en lämplig friktion så att slitageskador på klövar och knän inte förekommer och att djuren kan gå tryggt och säkert på gångytorna.
- Att olämpliga springor eller öppningar där djuren kan fastna eller skada sig i inte finns.
- Vilka utgödslings- och renhållningsrutiner som tillämpas.
- Hur klövhälsoläget ser ut i besättningen och om de eventuella klövhälsoproblem som finns går att koppla till underlaget (vrickningar, fläkningar, sprickor etc.).

Vägledning

Följande iakttagelser kan tyda på olämpligt golvunderlag:

- Att djur har hälta.
- Att djurens vistelseytor är förorenade.
- Att djuren rör sig långsamt eller med stor försiktighet eller försöker undvika att röra sig.
- Att djur har skador på klövar eller knän.
- Djur som halkar.
- Golv som blänker.

Betong är slitstarkt och kan göras mer eller mindre halksäkert beroende på efterbehandling och kvalitet. När det gäller golvunderlaget så är en grundregel att klövens anläggningsyta mot golvet ska vara så stor som möjligt. Detta ställer krav på planhet och jämnhet, vilket också har betydelse för hygien på golvet (ett buktigt ojämnt golv är svårare att skrapa/hålla rent).

Gamla, slitna betonggolv, såväl heltäckande betonggolv som betongspaltgolv, blir med tiden också hala. Det ökar risken för bl.a. fläkskador. I dessa fall är det nödvändigt att åtgärda golven. Det kan ske på en rad olika sätt beroende på vad det är för sorts golv och i vilket skick golvet är.

FårGet 18. Krav kring brandskydd och beredskap vid elavbrott är uppfyllda

Förutsättningar för att kunna rädda djuren vid brand och godtagbart brandskydd

Kontrollen bör omfatta:

- Om det finns evakueringsdörrar och att dessa är placerade i olika väderstreck och i olika delar av byggnaden. Utrymningsdörr bör snabbt kunna öppnas av brandpersonal utifrån.
- Att utgångarna inte är blockerade och vintertid hålls fria från snö.
- Byggnadstekniska lösningar t.ex. brandsäkra väggar, placering av huskroppar, ventilationsanläggningens utformning (särskilt vad gäller hur tilluft tas in i djurutrymmet). Jämför och kontrollera mot förprövningshandlingarna.
- Om uppsamlingsplats finns eller snabbt kan anordnas i närheten av djurstallet/stallarna.

Vägledning

Brandskyddskraven gäller i de allra flesta stallar men i olika grad. Brandskyddskraven gäller dock inte i vissa äldre stallar i vilka någon förprovningsskyldig ny-, till- eller ombyggnad inte har genomförts. Därför bör man kontrollera om, och i så fall när, förprovning har genomförts.

Godtagbar plan finns för upprätthållande av djurskydd vid elavbrott

Kontrollen bör omfatta:

- Att djurhållaren har upprättat en plan för skötsel av djuren vid ett strömavbrott.
- Att planen kan fungera under längre och kortare tidsperiod. Att förutsättningar finns för att upprätthålla ett acceptabelt djurskydd avseende ventilation, vattenförsörjning (utfodring och frostskydd), utgödsling och belysning.
- Om eget reservverk finns eller finns lätt tillgängligt på annat sätt.
- Att det finns möjlighet att snabbt koppla in reservverket på gårdens elnät.

Vägledning

Det finns inget uttryckligt krav i djurskyddsbestämmelserna om att reservverk måste finnas. I vissa fall är det dock en nödvändig resurs för att säkerställa djurskyddet vid elavbrott. Låt djurhållaren förklara om och hur reservverket kontrolleras. Provkörs aggregatet med jämna mellanrum? Förs provkörningar och andra anmärkningar i en driftjournal?

FårGet 19. (B) Stallet har en luftkvalitet och ett stallklimat som är anpassat till djurslaget och djurhållningsformen

Kontrollen bör omfatta:

- Att det finns tillräckligt med luftintag och frånluftning i form av fläktar, självdragstrummar, öppen nock etc.
- Att ventilationsutrustningen fungerar som den ska, dvs. är hel och injusterad, samt att den är fri från damm och spindelväv.
- Att placering av luftintagen ger en godtagbar luftfördelning i stallutrymmet.
- Att luftintagens placering och utformning inte förorsakar drag på djuren.
- Att kallras eller annat drag i övrigt inte förekommer på liggplatser.
- Att tillskottsvärme vid behov finns i stallavdelningen eller i delar av denna (t.ex. i utrymmen med sjuka djur).
- Att det finns skydd mot att luft kan strömma in i stallavdelningen via utgödslings- eller urindräneringssystem. Förekomst av gödselgaser (främst ammoniak) i stalluften.

Vägledning

Dålig luftkvalitet indikerar bristande ventilation. Luftkvaliteten mäts vid behov genom att mäta koldioxidhalten i stalluften och den relativa luftfuktigheten i stallavdelningen. Undersök vid behov luftfuktigheten i utgödslingssystemet med rök (t.ex. rökpatron) och observera om röken stiger upp i stallavdelningen. Mätning av gödselgaser (främst ammoniak) görs där djuren befinner sig. På liggytor görs mätningen strax ovanför liggytan där djuret har sitt huvud. På gångtytor görs mätningen högre upp, i djurets huvudhöjd. (Om rökprov har gjorts bör mätningar framför allt ske där rökuppgång skett).

Om värmeunderskott uppstår i stallet under den kalla årstiden behövs tilläggsvärme för att kunna åstadkomma ett bra stallklimat med en bra luftkvalitet. Om minimiventilationsflödet minskas för mycket för att bibehålla en viss stalltemperatur blir resultatet ofta en för hög luftfuktighet med kondensproblematik, fuktiga ströbäddar/strömedel, förhöjda koldioxid – och ammoniakvärden i stalluften m.m. som följd. Tillskottsvärmen kan alltså ha en stor betydelse för djurens närmiljö, boxhygien och upptorkningstider efter rengöring.

I kontrollpunkten ingår tvärvillkor.

- Stalluftmiljöer som är skadlig för djuren är tvärvillkor. (AD, bilaga, punkt 10)

FårGet 20. (B) Mekaniskt ventilerade stallar har nödventilation

Kontrollen bör omfatta:

- Att det finns nödventilation (t.ex. öppningsbara fönster och dörrar) i mekaniskt ventilerade stallavdelningar.

Vägledning

I system försedda med automatisk omstart av fläktar efter ett strömbortfall uppnås en högre säkerhet för djuren. Det finns dock inget krav på att installera dessa system.

I kontrollpunkten ingår tvärvillkor.

- Nödventilation är tvärvillkor. (AD, bilaga, punkt 13)

FårGet 21. (B) Belysning finns så att tillsyn av djuren alltid kan ske utan svårigheter

Kontrollen bör omfatta:

- Att det finns fast, monterad belysning i stallavdelningen. Observera att belysningen i ligg-hallar och hyddor inte behöver vara fast monterad.
- Att belysningen är sådan att varje djur i respektive utrymme i stallavdelningen går att inspektera oavsett tidpunkt på dygnet.

Vägledning

Riktvärde för belysningsstyrka i djurstallar är ca 100 lux för en normalt seende person.

Krav på fast, monterad belysning gäller inte för ligghallar eller hyddor oavsett när på året dessa används. En förutsättning är dock att tillsyn över djuren kan ske utan svårigheter genom att tillräcklig belysning är ordnad på annat sätt, t.ex. genom handburen strålkastare.

I kontrollpunkten ingår tvärvillkor.

- Belysning för tillsyn är tvärvillkor. (AD, bilaga, punkt 3)

FårGet 22. (B) Kraven på ljusinsläpp/belysning är uppfyllda

Kontrollen bör omfatta:

- Att det finns fönster eller andra ljusinsläpp för dagsljus. Riktvärde för den totala fönsterytans storlek är att denna minst bör motsvara 3-5 % av golvytan.
- Att användningen av dagsljus och belysning används på ett för djuren lämpligt sätt.

Vägledning

Riktvärde för den totala fönsterytans storlek är att denna minst bör motsvara 3-5 % av golvytan.

I kontrollpunkten ingår tvärvillkor.

- Naturligt ljus är inte tvärvillkor. (AD, bilaga, punkt 11)

FårGet 23. Buller i stallet har godtagbar nivå och frekvens Kontrollen bör omfatta:

- Mekaniskt buller från framför allt frånluftsfläktar.
- Kontrollera bullernivå på olika platser i stallet där djuren kan uppehålla sig.
- Kontrollera buller från fläktar genom att mäta vid maxventilation. Kontrollera också varvtalsreglerade fläktar genom att mäta vid olika varvtal.

Vägledning

Mätning av buller görs med ljudnivåmätare i djurens huvudhöjd. Högt buller från en fläkt kan betyda att bullerdämpning behövs, indikera att den är felaktigt monterad, sliten och behöver renoveras eller bytas ut. Det kan också tyda på att någon eller några fläktvingar är skadade eller saknas.

FårGet 24. (B) Utfodrings- och vattensystem är utformade, dimensionerade och placerade så att de medger ett lugnt och naturligt intag av foder och vatten Kontrollen bör omfatta:

- Att placeringen och dimensioneringen av utfodrings- och vattningsanordningar möjliggör för djuren att inta foder och vatten på ett lugnt och naturligt sätt. Exempelvis ska djuren kunna ha en naturlig kroppsställning då de äter och dricker.
- Att alla får plats att äta samtidigt vid restriktiv utfodring.
- Att djuren har tillräckligt med utrymme för att äta.
- Att antalet drickplatser finns i rätt mängd i förhållande till antalet djur.

Vägledning

Följande iakttagelser kan tyda på att det finns brister vad gäller utfodring:

- Om djuren inte står i normal kroppsposition när de äter (t.ex. står på knä eller bakbenen för att komma åt fodret).
- Om djuren har skavskador från utfodringsinredningen, t.ex. på halsen nacken eller på nosen.
- Om inte alla djur vid samtidig utfodring står vid foderplatsen.
- Om det förekommer oönskade beteenden mellan djuren vid utfodrings- eller vattenställen.
- Om det förekommer stor spridning i hull inom djurgruppen.

- Om det förekommer djur som är under eller över normalhull, som inte beror på andra faktorer.
- Tomma (eller nästan tomma) foderhäckar för grovfoder.

Följande iakttagelser indikerar en väl fungerande utfodring:

- Djur med gott hull med små skillnader i hullpoäng inom djurgruppen.
- Djur står i normal kroppsställning och äter.
- Inga skavskador från inredningen.
- Alla djur får plats att äta samtidigt (restriktiv utfodring).
- Om reducerat antal ätplatser – fri tilldelning (inte nästan fri).
- Välfyllda grovfoderhäckar.
- Beteenden mellan djuren;
  - Låg konkurrens.
  - Ingen trängsel.
  - Låg avbrottsfrekvens.

De måttföreskrifter och dimensioneringsregler som rör ätplatser har dels tagit fasta på djurens fysiologiska behov, dels djurens etologiska behov (*se punkt FårGet 14 vad gäller iakttagelse som indikerar utrymmesbrist*). När det gäller t.ex. utfodrings- och vattenplatser (foderbord, foderhäckar, foderautomater, vattenkoppar m.m.) kan för få resurser eller olämpligt placerade resurser leda till onödigt konkurrens mellan djuren och skapa trängsel och stress samt leda till att vissa djur inte får i sig tillräckligt med vatten/foder.

Vid reducerat antal ätplatser ska det alltid finnas foder. I sådana system bör man kontrollera att det inte bara är grova stjälkar som ratats av djuren och ligger kvar, utan att grovfodret har tunna strån, blad och fröställningar. Hur fodret/vattnet tilldelas djuren påverkar också djurens möjligheter att nå detta utan att behöva inta en onormal kroppsposition.

I kontrollpunkten ingår tvärvillkor.

- Utformning, dimensionering och placering kan i vissa fall vara tvärvillkor. (AD, bilaga punkt 14-15, 17)

FårGet 25. (B) Djuren ges foder som garanterar en tillräcklig, allsidig och välbalanserad näringstillförsel

Kontrollen bör omfatta:

- Om det förekommer djur i för lågt hull (läs mer under vägledning till *FårGet 6*).
- Att lagring och eventuell fodertillverkning på gården håller en tillräcklig hygienisk nivå. Om foderblandare används bör även denna kontrolleras.
- Lagringsutrymmens skick och skötsel.
- Resultat av foderanalys vid behov.

Vägledning

Vissa företeelser kan vara svåra att kontrollera vid ett enstaka kontrolltillfälle på gården, t.ex. antalet utfodringsstillfällen per dag. Utgå då från vad som går att se vid kontrollen. Tyder allt

på att djuren är i normalt hull och får vad de behöver i form av foder och vatten av god kvalitet samt att djuren är i god hälsa kan ”Ja” markeras i checklistan. Använd lukt, syn och känsel vid bedömningen av foder och vatten.

Om det finns tecken på att fodret har för lågt näringsinnehåll för den aktuella djurkategorin bör djurskyddshandläggaren samla in följande information:

- Analys av näringsinnehållet i grovfodret om det finns.
- Hur stora mängder som ges varje dag delat på antalet djur.
- Vilket kraftfoder som eventuellt används och i hur stor mängd.

Observera att det faktum att det finns grovfoder kvar i foderhäcken eller på foderbordet inte är någon garanti för att djuren får i sig den mängd som behövs. Grova stjälkar är ett exempel på foder som ratas av fåren och de innehåller dessutom en försumbar mängd energi.

När det gäller utfodring av getter är deras utfodringsbehov i stort sett det omvända jämfört med får. Getter bör inte utfodras med tunna späda blad som till får eftersom de då får en alltför snabb passage av fodret genom våmmen. Getter kräver därför grövre stjälkar med inslag av förvedade växtdelar i sitt grovfoder. Exempel på sådant foder är sent skördat hö där gräsarter och örter dominerar och/eller har inslag av sly. Ett spätt grovfoder som används till getter kan kompletteras med t.ex. torkad sly och grova grenar för att öka fiberhalten i fodret.

I ett system där man blandar foder med olika råvaror är det extra viktigt att dessa håller hög hygienisk kvalitet. I stort sett alla blandsystem innehåller skrymslen där gammalt foder ansamlas och bakterier växer till. Fodervagnar och liknande bör därför rengöras regelbundet, hur ofta beror på vilka fodermedel som ingår och vilken typ av blandare som används.

I kontrollpunkten ingår tvärvillkor.

- Foder som garanterar en tillräcklig, allsidig och välbalanserad näringstillförsel är tvärvillkor. (AD, bilaga, punkt 14)

FårGet 26. (B) Kraven på tillgång till vatten och på vattnets kvalitet är uppfyllda

Kontrollen bör omfatta:

- Att automatiska vattenkoppar har tillräckligt flöde så att djuren kan dricka lugnt och naturligt. Vattenkopparna bör klara flödet även om flera vattenkoppar används samtidigt.
- Om djuren inte har fri tillgång till vatten ska de ges möjlighet att dricka sig otörstiga minst två gånger dagligen. Fråga djurhållaren om rutiner för hur ofta och när vatten ges till djuren om detta visar sig vara aktuellt.
- I vilken omfattning utförs vattenanalys. Be att få se eventuella analysvar om du misstänker att vattnet är av dålig kvalitet.
- Vilken typ av typ av vattentäkt som används för att bedöma risken för föroreningar. Hur är vattentäkten placerad i förhållande till djurstallet/djurstallarna?

Vägledning

Vattnets kvalitet måste alltid vara god eftersom skadliga organismer annars lätt kan föröka sig i våmmen. Idisslare är känsligare för främmande mikroorganismer i vattnet än vad enkelma-

gade djur är. God lukt och smak på vattnet ökar förutsättningarna för att fåren ska dricka tillräcklig mängd vatten. Gödsel ska inte förekomma varken i fodret eller i vattnet. En tumregel för placering av vattenkoppar till getter är att vattenkoppen ska sitta strax över svanshöjd.

Får som betar längs kusterna dricker ofta saltvatten ur havet. Får har en njurkonstruktion som gör att de kan tåla saltare vatten än andra tamdjur. Studier har dock visat att plötslig övergång från sött till salt vatten utan tillvänjning kan vara farligt. Fåren måste därför succesivt tillvänjas havsvattnet. Även om fåren har tillvants havsvattnet innebär inte det per automatik att fåren aldrig behöver tillgång till sötvatten.

Djurägaren ska i sin dagliga tillsyn av djuren vara observant på förekomst av diarréer eller andra hälsostörningar som kan härledas till undermålig vattenkvalitet såsom höga salthalter i dricksvatten eller skadlig alg tillväxt i havsvatten. Djur som drabbas av sådana hälsostörningar ska då omedelbart erbjudas sötvatten av god hygienisk kvalitet. Vid misstanke om att djuren inte får i sig tillräckligt med vatten kan man undersöka det genom att göra ett enkelt hudvecksprov eller ta ett blodprov.

Du kan läsa mer om vatten till djur i skriften "Vatten till husdjur" - *Jordbruksinformation 13 – 1999* samt i "Jordbruksverkets yttrande till Länsstyrelsen i Stockholm *Naturlig vattenkälla som dricksvatten till betesdjur*" med dnr 31-6689/11.

I kontrollpunkten ingår tvärvillkor.

- Vatten två gånger per dygn är inte tvärvillkor. (AD, bilaga, punkt 16)

Får 27. Fåren har tillgång till grovfoder som tillgodoser deras sysselsättningsbehov

Kontrollen bör omfatta:

- På vilket sätt djuren tilldelas grovfoder.
- Vilken typ av grovfoder som ges.

Vägledning

Får är idisslare och ägnar största delen av sin vakna tid åt att äta eller idissla. De är anpassade till en lång ättid och kortas denna för mycket kopplat till att grovfodergivan minskas kan detta ge störningar i våmmen. Forskningsresultat visar också att om får inte ges tillgång till grovfoder för att tillgodose sitt sysselsättningsbehov kan de utveckla beteendestörningar som stereotypier eller ullätning, dvs. att de plockar ull av andra får och äter den. Vad som generellt räknas som grovfoder är halm, hö, ensilage, helsädesensilage eller hösilage. Tillgången på lämpligt grovfoder kan vara "fri", dvs. att det alltid finns grovfoder tillgängligt för djuren.

Fri tillgång på föda är dock inte alltid en garanti för att djurens sysselsättningsbehov tillgodoses. Mindre smakligt foder och foderrester som blir kvar på foderbordet med stora fodergivor som ska räcka under en längre tid är djuren mindre intresserade av, och det kan därmed ha ett lågt sysselsättningsvärde för djuren. Det kan i vissa fall vara bättre ur sysselsättnings synpunkt om utfodringen görs på ett sätt så att djuren tillåts äta rent mellan utfodringstillfällena, dvs. genom att djuren ges nytt foder ofta men med en mindre grovfodergiva åt gången.

Observera att det är grovfodrets sammansättning som avgör om djuren kommer att äta upp allt foder eller inte. Det är i första hand de späda delarna på växten som fåret äter. Sent skördat grovfoder innehåller oftast alltför grova stjälkar för att det ens ska duga som sysselsättning åt får. Får kan också ges t.ex. sly med många knoppar och blad för att ge dem ökad sysselsättning. Om underlaget hos fåren består av halm av bra kvalitet är det i regel tillräckligt för att tillgodose fårens sysselsättningsbehov.

FårGet 28. Stallutrymmen rengörs och utgödsas på ett sätt som ger en god hygien och god djurhälsa

Kontrollen bör omfatta:

- Arbetsrutiner för rengöring av stall eller stallavdelningar för respektive djurkategori.
- Rutiner för rengöring av vattensystem, belysningsarmaturer, fönster, stallredskap, ventilationsanläggning inkl. ljudabsorbenter, foderutrymmen, m.m.
- Hur vattningssystem ser ut vid lösdrift på ströbäddar? Finns lösning för uppsamling eller dränering av eventuellt spillvatten för torrare ströbädd vid vattenkopparna?

Vägledning

Följande iakttagelser kan indikera brister vad gäller daglig rengöring eller tilldelning av strö:

- Om ströbädden är smutsig/blöt.
- Om djur är smutsiga eller blöta (se särskilt punkt *FårGet 7*).
- Om gödselansamlingar förekommer på djurens övriga vistelseytor.
- Om det luktar ammoniak i stallet.

Daglig rengöring

För ströbäddssystem gäller normalt att ströbäddsytor ska hållas torra och rena genom att nytt strö tillförs regelbundet i sådan omfattning som behövs. Kladdiga och smutsiga ströbäddsytor är alltså inte godtagbart även om djuren inte ser förorenade ut (se även punkt *FårGet 7*). Möjligheten att hålla en god ströbäddskvalitet ökar ju lägre beläggningen är i utrymmet (se även punkt *FårGet 14*).

För ströade golvytor krävs i regel att förorenade ytor dagligen skrapas rena samt förses med nytt strö i tillräcklig mängd. Gödselgångar måste skrapas regelbundet och så ofta att djuren inte ska tvingas stå i blöt gödsel. Beroende på gödselkonsistens och djurbeläggning kan skrapning av gödselgångar behöva göras mer eller mindre ofta. Observera att även vändlägen för skrapor samt galler- eller spaltförsedda gödselnedsläpp ska hållas rena och i synnerhet om djur måste beträda sådana ytor. Vid olämplig utformning av sådana lösningar liksom i tvärgångar och passager kan det krävas regelbunden manuell insats för att hållas en godtagbar hygien bland djuren.

Årlig rengöring

Krav på den årliga noggranna rengöringen gäller vid kontinuerlig djuruppfödning. Syftet med en noggrant årlig stallrengöring är huvudsakligen att avlägsna gödsel- och foderrester, damm och andra eventuella föremål som kan innehålla smittämnen och kan påverka en fortsatt djurhållning negativt. Rengöring bör göras så snart utrymmet har tömts på djur. Detta eftersom mikroorganismer blir stressade av förändringen i miljön när djuren försvinner och sätter då sporer. En snabb rengöring minskar alltså sporbildningen.

Den mest effektiva rengöringsmetoden är oftast våtrengöring under förutsättning att ytorna ges tillfälle att torka ordentligt, och bör därför tillämpas i så stor utsträckning som möjligt. De största mängderna smittämnen som ska avlägsnas från ett djurstall efter en produktionsomgång, eller en stallsäsong, återfinns sannolikt i gödselresterna som fastnat på golv, väggar, fönster och inredningsdetaljer. Särskilt detaljer som djuren kommer åt att slicka på är mycket viktiga att rengöra. Takytorna kan alltså generellt betraktas som mindre utsatta för smuts.

Våtrengöring av smutsiga ytor bör prioriteras. För att avlägsna smittämnen från fasta ytor kan blötläggningen i sig inte vara tillräcklig utan måste ofta föregås av en noggrann mekanisk

rengöring eller högtryckstvättning. Vid rengöring är det viktigt att tillämpa principen ”från rent till smutsigt” vilket i förekommande fall, om innertaket t.ex. behöver rengöras, innebär att påbörja rengöringen uppifrån, och arbeta sig nedåt. Av olika anledningar kan det vara svårt, eller ibland onödigt att rengöra innertaket i stallen. Behovet av rengöring av takytor ska ses i relation till ovanstående prioriteringar och bör då utföras och anpassas efter det behov som uppstår i det enskilda fallet. Det kan finnas ligghallar, inredda logar, stallar med parallelltak och 6-7 m tillnock där årlig rengöringen inte görs och där det inte heller alltid behövs, i vart fall inte varje år. I vissa fall kan det vara tillräckligt att avlägsna damm och grundligt rengöra till- och frånluftsöppningar, ventilationstrummor eller ventilationskanaler m.m.

Omvänt kan behov av en noggrann rengöring av takytor i äldre ladugårdar med lågt tak vara mycket stor. Faktorer som styr behovet av rengöring av innertak kan exempelvis vara fågelspillning, fågelbon, flugskit, en höskulle med material attraktivt för fåglar och gnagare. I så fall ska man se till att material inte kan trilla ner genom springor, otäta luckor eller ventilationskanaler i djurutrymmena. Finns löst material som kan ramla ner från taket ska det också avlägsnas. En viktig del av rengöringen ligger också utanför byggnaden, t.ex. ytorna runt stallen inklusive tillfartsvägar för bästa resultat.

FårGet 29. Kraven på ströets kvalitet och användningen av strö på liggtytor är uppfyllda

Kontrollen bör omfatta:

- Rutiner för daglig tilldelning av strömedel. Omfattning och mängd så att en bra liggkomfort och god hygien uppnås.
- Tilldelning av strömedel i system med ströbädd. Hur anläggs och sköts ströbädden? Hur och i vilken omfattning sker tillförsel av halm? Används rent strömedel av god kvalitet, är det t.ex. torrt och fritt från mögel? I denna bedömning bör ingå en kontroll av lagringsplatsen för strömedel. Det är oftast nödvändigt att lagring av strömedel sker under tak och eller i lämpligt utrymme för att bibehålla dess kvalitet.
- För att kontrollera att strömedel används kan du t.ex. titta på gödselplattan (gäller inte i system med djupströbädd).
- Om det finns godtagbart med strö hos lamm och killingar. Drag och kyla på liggplatsen har visat sig vara en vanlig orsak till diarré och sänker även motståndskraften mot luftvägsinfektioner.

Vägledning

Följande iakttagelser kan indikera brister vad gäller strö:

- Om strö saknas eller endast strörester förekommer.
- Om ströbädden är fuktig eller kladdig.
- Om djur är smutsiga eller blöta.
- Om djur har hudskador eller bölder på t.ex. knä eller has.

Det finns inget uttryckligt krav på strö på djurens liggtytor förutom i lammings- och killningsboxar. Däremot står det i föreskrifterna att ”liggtyorna ska vara rena och torra”, vilket är svårt att uppnå utan att använda någon form av strö. Vid kontrollen bör man vara uppmärksam om hö eller foderspill används eller ingår i ströbädden. Detta eftersom uppsugningsförmågan då kan vara begränsad och det kan vara svårt att upprätthålla en godtagbar ströbäddskvalitet. I djurskyddsföreskrifterna finns *allmänna råd* till 4 kap. 2 § L107 resp. L109 som anger att

liggytor i stallar med utomhusliknande klimat bör vara försedda med en bädd av halm eller liknande. Exempel på ett sådant stall är en ligghall som består av tre väggar och ett tak där klimatet i stort sett är detsamma som utomhus.

FårGet 30. Liggytor hålls rena och torra samt är anpassade efter djurslag och stallklimat

(Se även FårGet29)

Kontrollen bör omfatta:

- Rutiner för daglig skötsel av liggplatserna.
- Att det finns tillräckligt med strö och att utgödsling sker regelbundet (djupströbäddar körs vanligen ut en gång per år).
- Tilldelning av strömedel (mängder och rutiner) i system med djupströbädd.
- Att djuren är torra efter att ha legat ner på liggplatsen.
- Finns djur som har skador som kan tyda på otillräckliga mängder strö (t.ex. liggskador p.g.a. bristande liggkomfort)?
- Att liggplatsen ger djuren en godtagbar liggkomfort och underlaget ger isolering mot avkylning.

Vägledning

Värmeförluster från djuren sker till det underlag som djuren ligger på. Värmeförlusterna kan vara betydande om underlaget har hög värmeledningsförmåga och låg ytemperatur. Detta bör särskilt beaktas i stallar med utomhusliknande klimat. Observera därför att krav på strö alltså kan vara befogat även för att säkerställa en termisk komfort för djuren.

FårGet 31. Kraven på bete för får och getter uppfylls

Kontrollen bör omfatta:

- När, var och hur ofta djuren ges möjlighet att vistas utomhus.
- Kontrollera eventuell dokumentation om djur, som enligt föreskriften ska hållas på bete eller på annat sätt ges möjlighet att vistas utomhus, ändå hålls inomhus sommartid.

FårGet 32. Kraven på betesmarker, rastgårdar, markytor, drivningsvägar och drivning samt stängsel är uppfyllda

Kontrollen bör omfatta:

- Att föremål som djuren kan skada sig på eller bli sjuka av inte är åtkomliga för djuren.
- Hur markytor som belastas hårt av djuren ser ut, t.ex. vid utfodringsplatser, drickplatser, drivvägar samt markytor i anslutning till stallens in- och utgångar.
- Drivning av djur om detta sker vid kontrolltillfället.
- Att tjuvdrade djur utomhus har tillräckligt skydd mot väder och vind.
- Att stängslet är ordentligt sträckt och underhållet så att djuren inte kan skada sig på det. Titta på djuren om tecken kan ses på att de fått skador från att ha fastnat i stängslet och diskutera eventuella sådana upptäckter med djurhållaren om vad som orsakat dessa skador på djuren.

- Att eltråd och taggtråd inte kombineras på samma stängsel på ett otillåtet sätt.

Vägledning

Vid kontroll av hagar bör man vara uppmärksam på om det förekommer t.ex. ensilageplast, balsnören, otjänligt foder, trasiga stängselstolpar, gammal taggtråd, maskindelar eller andra typer av skrotföremål som kan skada djuren. Plast, snören eller andra föremål som kan vara skadliga för djuren ska avlägsnas från de delar av fodret som djuren kommer att äta av.

Observera att getter är mycket klättringsbenägna. De kan därför söka sig till upphöjda ytor eller föremål som kan vara farliga för dem som t.ex. uppställda jordbruksredskap eller skräphögar. Vid konstaterade brister är det viktigt att bilda sig en konkret uppfattning om dessa är av tillfällig eller systematisk karaktär. Om bristerna bedöms vara av systematisk karaktär bör rutiner för städning av betesmarker och hagar, samt djurhållarens kunskap om vilka risker som djuren utsätts för diskuteras och bedömas.

En kombination av skräpiga marker, foderbrist, brist på städrutiner och daglig tillsyn kan i detta sammanhang anses som en allvarlig brist som kan vara i akut behov av åtgärder. Följande information kan ge stöd vid en riskbedömning:

- Hos idisslare kan plast eller andra föremål bl.a. fastna i våmmen. Passagen från nätmagen över till löpmagen är trång och risken för hälsostörningar stor. Ju större detaljer av plastdelar, desto större är risken. Blir det stopp i våmmen slutar djuren att äta och magrar av ganska snabbt.
- Får är mycket duktiga sorterare, de kan t.ex. sortera kraftfoder ur grovfoder, sortera bort mineraler i en mix och liknande. Vi vet dock inte varför de inte sorterar bort plasten, en rimlig hypotes är att det kan vara svårare för får att sortera bort plasten om smaken har satt sig i materialet. Var därför särskilt uppmärksam på plast som har legat länge i en hage som djuren har trampat upp.

Tjudring på bete

Om djur tjudras ska de ha tillräckligt skydd mot väder och vind. Detta framgår av 6 § djurskyddslagen.

Av 6 § framgår också att uppbindningen inte får ske på ett för djuren plågsamt sätt eller så att de inte kan få behövlig rörelsefrihet eller vila (Får11 & Get14). Om djur tjudras bör de hållas under noggrann uppsikt och därmed betraktas som djur med behov av extra tillsyn (se FårGet 3).

I kontrollpunkten ingår tvärvillkor.

Skydd mot dåligt väder och hälsorisker är tvärvillkor. (AD, bilaga, punkt 12)

FårGet 33. (B) Kraven för hållande av utgångsdjur är uppfyllda

Kontrollen bör omfatta:

- Rutiner för tillsyn och skötsel av djuren.
- Djurens allmäntillstånd, hull, päls, ålder m.m. som påverkar deras köldtålighet och lämplighet för utevistelse under den kalla årstiden. Inklusivt rutiner för parasitbekämpning. De yttre förhållandena är av stor betydelse. I kallt och torrt klimat är pälsens isolerande förmåga god, vid regn och blåst kyls djuren lättare ner. Getter är betydligt känsligare för kyla och regn än får.
- Tillgång till ligghall.

- Att behandlingsutrymmen och sjukboxar finns lätt tillgängliga och att dessa utrymmen vid behov går att värmas upp eller motsvarande.
- Placeringen av utfodrings- och vattenplatser i förhållande till ligghallen.

Vägledning

Följande iakttagelser kan indikera en väl fungerande utedrift:

- Djur med gott hull.
- Rena djur.
- Torra och rena (och använda) liggytor i ligghallen.
- Bra markytor vid utfodringsplatser och i anslutning till ligghallens ingång.
- Frysskyddat vatten.
- God tillgång till rätt foder.

Vid en kontroll av utegångsdjur är bedömning av djurens allmänna tillstånd, hull, hårrem, parasitbekämpning etc. central. Den offentliga kontrollen bör alltid säkra att hantering av djuren kan ske på ett korrekt sätt, och att resurser för denna hantering finns tillgängliga. Diskutera med djurhållaren hur olika arbetsmoment och tillsynsrutiner genomförs för att bedöma om hanteringen är korrekt. Detta kan t.ex. gälla hur utegångsdjur hanteras i samband med att de behöver klippas, undersökas eller verkas.

Diskutera också med djurhållaren hur djur i dålig kondition hanteras, t.ex. om de behöver flyttas in i en byggnad för att få tillgång till behandlingsutrymmen och sjukboxar. Finns sådana utrymmen lätt tillgängliga? Kan de värmas upp vid behov? Hur hanteras smutsiga ströbäddar och upptrampade markytor? Beakta också utfodringsplatsers placering i förhållande till ligghall. Detta eftersom det i vissa fall kan ha betydelse för i vilken mån djuren i praktiken har tillgång till ligghallen eller har tillgång till fodret.

Vid kontroll av utegångsdjur är djurhållarens kunskap och förståelse av djurhållningsformen av stor betydelse. I dialog med djurhållaren bör du försäkra dig att denne har god kännedom om djurens flockbeteenden samt kunskap om vilka avvikande beteenden hos djuren som kan tyda på behov av åtgärder. Detta eftersom dessa beteenden kan styra djuren på ett sätt som kan ha negativ inverkan på enskilda svagare individer i flocken som t.ex. kan få begränsad åtkomst till viktiga resurser så som foder och vatten.

I kontrollpunkten ingår tvärvillkor.

- Skydd mot dåligt väder är tvärvillkor. (AD, bilaga, punkt 12)

FårGet 34. (B) Operativa ingrepp utförs på ett djurskyddsmässigt acceptabelt sätt

Kontrollen bör omfatta:

- Att veterinär utför operativa ingrepp, t.ex. kastrering och avhorning. (Kontrollen bör omfatta en granskning av journalen.)

I kontrollpunkten ingår tvärvillkor.

- Stympning av djur är tvärvillkor. (AD, bilaga, punkt 19)

FårGet 35. Kraven som gäller för injektioner är uppfyllda

Kontrollen bör omfatta:

- Om besättningen utövar delegerad djursjukvård och om personal som utför behandlingen (injektioner) har genomgått kurs i delegerad läkemedelsanvändning.

FårGet 36. (B) Hormoner och andra ämnen används endast på tillåtet sätt

Kontrollen bör omfatta:

- Hormoner och vissa andra läkemedel får inte ges till djur. Det finns dock undantag från förbudet och en del hormoner får användas vid behandling av fertilitetstörningar samt exempelvis vid brunstsynkronisering.

I kontrollpunkten ingår tvärvillkor.

Användning av vissa ämnen är tvärvillkor. (AD, bilaga, punkt 18)

FårGet 37. Kraven för lamning och killning är uppfyllda

Kontrollen bör omfatta:

- Att boxar för finns eller går att iordningsställa vid behov.
- Att antalet boxar är anpassade efter det behov som finns i besättningen.
- Vilka rutiner för övervakning som finns när djuren är högdräktiga.
- Boxarnas utformning.

Vägledning

Tackor som lammat har ibland svårt att knyta an till sina lamm, särskilt om lammen är fler än ett. I naturen går tackan till en avskild plats för att lamma och stannar där tills hon har knutit lammungarna till sig efter födseln. Lammingsboxarnas viktigaste uppgift är därför att ge tacka och lamm möjlighet att knyta an till varandra så att tackan låter lammet eller lammen komma åt att dia. En box kan vara byggd som permanentbox eller byggas med flyttbara boxväggar eller dylikt inför lamning. Kontrollera att djurhållaren har en plan för hur lammingsboxar ska tillhandahållas under lammingsperioden. Kontrollera även att lammingsboxar med flyttbara grindar monteras på ett säkert sätt som inte innebär några skaderisker.

En tumregel som ofta används är att tackan vistas i lammingsboxen samma antal dagar som hon har lamm, alltså två lamm = två dagar i lammingsboxen och så vidare. Ungtackor kan gärna ges möjlighet att vara i lammingsboxen minst två dagar även om tackan bara fått ett lamm.

Var observant på att ranglåga getter oftast mår bäst av att inte flyttas till killningsbox eftersom geten då hamnar i en ny uppgörelse om reviret när hon flyttas tillbaka.

FårGet 38. (B) Kravet på att avel inte innebär lammings- eller killningssvårigheter eller annat lidande följs

Kontrollen bör omfatta:

- Att för tidig betäckning av unga djur inte sker och att sådana djur hålls på ett sådant sätt att risken för betäckning minimeras. För tidig betäckning av ett för ungt djur innebär en stor risk för lidande för både det djuret och för dess avkomma under lamningen.
- Vid vilken ålder djuren brukar betäckas. Könsmognad hos tackor inträffar tidigast vid 5-8 månaders ålder och hos baggar vid 4-6 månader, men kan variera beroende på ras, viktutveckling m.m.
- Att tackor som kan förväntas ha förlossningssvårigheter inte betäcks eller insemineras.
- Att djur med genetiska defekter inte används på ett otillåtet sätt i avelsarbetet.

Vägledning

Till skillnad från nötkreatur brunstar inte alla får året om utan har årstidsbundna brunster. Om det inte är en bagge i närheten är det svårt att upptäcka brunst på får. När bagglammen (som blir könsmogna tidigare än tackorna) blivit könsmogna är det lämpligt att skilja dessa från övriga hondjur för att undvika oönskade betäckningar eller inavel.

I kontrollpunkten ingår tvärvillkor.

Avelsförfarande som kan orsaka lidande eller skada är tvärvillkor. (AD, bilaga, punkt 20-21).

FårGet 39. Vid avlivning av djur i besättningen görs detta av en person med tillräckliga kunskaper och på ett sätt som är i enlighet med regelverket

Kontrollen bör omfatta:

- Avlivas djur utan dröjsmål om djuret inte går att behandla eller är så sjukt eller skadat att avlivning krävs?
- Har djurhållaren kunskap och egen utrustning för att avliva djur eller kan han eller hon få snabb hjälp vid behov?

Vägledning

Avlivning kan i många fall vara ett nödvändigt alternativ för att skydda djur från onödigt lidande. Avlivning ska utföras då djuret har en allvarlig sjukdom eller skada som inte kan behandlas utan att djuret utsätts för lidande i onödan.

För att undvika att djur får vänta för länge på avlivning ska personal som har ansvar för djuren ha kunskap om hur de ska bedöma vanligt förekommande tillstånd samt att de ska kontakta veterinär i tveksamma fall. Grundläggande är också att det finns rutiner för hur avlivningen genomförs och att den som ska utföra avlivningen har relevant kunskap. (Se även *FårGet 1*).

Om avlivningen utförs av besättningens egen personal bör man kontrollera hur utrustning för avlivning förvaras, underhålls och hanteras för att garantera att avlivningen kan genomföras på ett godtagbart sätt. Det ska också finnas korrekta rutiner för hur avlivade djur omhändertas. För ytterligare vägledning om avlivning hänvisas till Jordbruksverkets informationsbroschyr *3 – 2010 Hantering vid avlivning av får*. Broschyren finns att beställa eller ladda ner från Jordbruksverkets webbplats. (Se även *FårGet 9*).

FårGet 40. Övriga brister

Här kan man eventuellt i fritext fylla i sådana brister man har hittat men inte kunnat hitta någon lämplig punkt i checklistan att fylla i bristen på.

FårGet 41. Djuren hålls på ett sådant sätt att tillsynen över dem kan ske utan svårigheter

(Se *FårGet 2* och *FårGet 3* avseende daglig – resp. extra tillsyn)

Kontrollen bör omfatta:

- En bedömning av om tillsynen är betryggande i aktuellt hållandesystem.

Vägledning

Frågan om samtliga djur ska upptäckas vid varje tillsynstillfälle kan vara svårbedömd. I extensiva djurhållningssystem på vidsträckta beten som kan vara svåra att överblicka, kan det hända att enstaka djur inte upptäcks vid varje tillsynstillfälle. Du som djurskyddshandläggare bör, efter dialog och frågor ställda till djurhållaren, göra en bedömning om de rutiner som tillämpas är betryggande. Det ska finnas förutsättningar för att upptäcka samtliga djur/djurgrupper som bygger på exempelvis djurhållarens lokala kännedom om djuren, terräng, utdelning av att lockgiva. Samtliga resurser som djuren är beroende av ska dock alltid kontrolleras vid varje tillfälle som tillsyn sker, till exempel tillgång till foder, vatten eller mineralsalt.

Alfabetiskt register över kontrollpunkter

	<i>Sidan</i>	<i>Kontrollpunkt</i>
Belysning finns så att tillsyn av djuren alltid kan ske utan svårigheter	23	FÅRGET 21
Buller i stallet har godtagbar nivå och frekvens	24	FÅRGET 23
Daglig tillsyn sker av automatiska system och anordningar	8	FÅRGET 4
Daglig tillsyn sker normalt av alla djur	6	FÅRGET 2
Det finns journaler för minst 5 år tillbaka över djur som behandlas med karensbelagda läkemedel och antalet dödsfall i besättningen	14	FÅRGET 10
Djuren ges foder som garanterar en tillräcklig, allsidig och välbalanserad näringstillförsel	25	FÅRGET 25
Djuren hålls på ett sådant sätt att tillsynen över dem kan ske utan svårigheter	35	FÅRGET 41
Djuren hålls tillfredställande rena	10	FÅRGET 7
Djurens hull är godtagbart	9	FÅRGET 6
Får ska klippas vid behov och med högst ett års intervall. Getter av ullras ska klippas med minst ett års intervall	16	FÅRGET 12

Fåren har tillgång till grovfoder som tillgodoser deras sysselsättningsbehov	27	FÅR 27
Förbudet mot utrustning som ger djuren en elektrisk stöt är uppfyllt	11	FÅRGET 8
Föremål och ämnen som kan skada djuren förvaras oåtkomliga för djuren	20	FÅRGET 15
Golv och liggytor har en jämn och halksäker yta	21	FÅRGET 17
Hormoner och andra ämnen används endast på tillåtet sätt	33	FÅRGET 36
Klövarna inspekteras regelbundet och verkas vid behov	9	FÅRGET 5
Krav kring brandskydd och beredskap vid elavbrott är uppfyllda	21	FÅRGET 18
Kraven för hållande av utgångsdjur är uppfyllda	31	FÅRGET 33
Kraven för lamning och killning är uppfyllda	33	FÅRGET 37
Kraven på att inredningens utformning avseende skaderisker etc. Är uppfyllt	20	FÅRGET 16
Kraven på bete för får och getter uppfylls	30	FÅRGET 31
Kraven på betesmarker, rastgårdar, markytor, drivningsvägar och drivning samt stängsel är uppfyllda	30	FÅRGET 32
Kraven på ljusinsläpp/belysning är uppfyllda	23	FÅRGET 22
Kraven på rörelsefrihet och att får ska hållas i lösdrift och i par eller grupp uppfylls	14	FÅR 11
Kraven på rörelsefrihet och utrymmens storlek enligt gällande föreskrifter är uppfyllda	18	GET 14
Kraven på ströets kvalitet och användningen av strö på liggytor är uppfyllda	29	FÅRGET 29
Kraven på tillgång till vatten och på vattnets kvalitet är uppfyllda	26	FÅRGET 26
Kraven som gäller för injektioner är uppfyllda	33	FÅRGET 35
Kravet på att avel inte innebär lamnings- eller killningssvårigheter eller annat lidande följs	34	FÅRGET 38
Kravet på extra tillsyn är uppfyllt	7	FÅRGET 3
Liggytor består inte av gödseldrainerade golv	16	FÅRGET 13
Liggytor hålls rena och torra samt är anpassade efter djurslag och stallklimat	30	FÅRGET 30
Mekaniskt ventilerade stallar har nödventilation	23	FÅRGET 20
Operativa ingrepp utförs på ett djurskyddsmässigt acceptabelt sätt	32	FÅRGET 34
Personalstyrkan är tillräcklig och har tillräckliga färdigheter och kunskaper	5	FÅRGET 1
Sjuka/skadade djur ges nödvändig vård. Djur som behöver särskild vård kan tas omhand i särskilt utrymme	12	FÅRGET 9
Stallet har en luftkvalitet och ett stallklimat som är anpassat till djurslaget och djurhållningsformen	22	FÅRGET 19
Stallutrymmen rengörs och utgödslas på ett sätt som ger en god hygien och god djurhälsa	28	FÅRGET 28

Utfodrings- och vattensystem är utformade, dimensionerade och placerade så att de medger ett lugnt och naturligt intag av foder och vatten	24	FÅRGET 24
Utrymmen för djuren är enligt gällande måttföreskrifter	16	FÅR 14
Vid avlivning av djur i besättningen görs detta av en person med tillräckliga kunskaper och på ett sätt som är i enlighet med regelverket	34	FÅRGET 39
Övriga brister	35	FÅRGET 40